

Dr. Özkan CİĞA

Dicle Üniversitesi
Ziya Gökalp Eğitim Fakültesi,
Türkçe ve Sosyal Bilimler Eğitimi Bölümü
Diyarbakır/TÜRKİYE
ozkanciga@gmail.com

ORCID ID: 0000-0002-7081-4507

**MENSUR BİR AŞK VE MACERA
HİKÂYESİ: KISSA-İ SEYYİD CÜNEYD VE
REŞİDE-İ ARAB***

A LOVE AND ADVENTURE STORY: KISSA-İ
SEYYİD CÜNEYD AND REŞİDE-İ ARAB

DOI Number: 10.28981/hikmet.413438

ÖZ

Kıssa-i Seyyid Cüneyd ve Reşide-i Arab XVI. yüzyılda Farsçadan Türkçeye tercüme edilmiştir. Bu eserin müellifinin kim olduğu hakkında kesin bir bilgiye ulaşılamamıştır. İçinde manzumelerin de yer aldığı mensur olarak yazılmış bu eser, Seyyid Cüneyd ile Reşide-i Arab arasında başlayan aşkın uzun ve efsanevi maceraya kapı aralamasından meydana gelmiştir. Hikâye, ahlâki değerleri ve halk inançlarını öğretme, tarih ve insan sevgisini anlatma ve benimsetme açısından oldukça zengin bir içeriğe sahiptir. Hikâyede cin, peri, şeytan, cadı gibi olağanüstü şahıslara yer verildiği gibi dîni ve tarihî şahsiyetler de hikâyenin kurgu dünyasına dâhil edilir. Fantastik öğelerle süslenmiş bu hikâyenin, meddâh anlatım tarzının yanı sıra günümüzde kullanılan bazı anlatım teknikleriyle de işlendiği tespit edilmiştir. Dönemine göre sade bir dille yazılan bu eser, Eski Anadolu Türkçesinin dil hususiyetlerini barındırmaktadır. Hikâye; deyim, atasözü ve özlü sözlerin yanı sıra arkaik kelimeler bakımından da oldukça zengindir.

Bu çalışmada, Kıssa-i Seyyid Cüneyd ve Reşide-i Arab'ın Türk edebiyatındaki yeri ve önemine kısaca değinilip özeti verildikten sonra eserin müellifi, mütercimleri, yazılış sebebi ve nüshaları hakkında bilgi verilecektir.

Anahtar Kelimeler: *Kıssa-i Seyyid Cüneyd ve Reşide-i Arab, Klâsik Türk Edebiyatı, Mensur Hikâye, Tercüme Eser, XVI. yüzyıl.*

ABSTRACT

Kıssa-i Seyyid Cüneyd and Reşide-i Arab is has been translated from Persian to Turkish language in XVIth century. There is not definite information about the writer of this work. This prosaic story in which poems also exist consists of long and legendary adventure of the love between Seyyid Cüneyd and Reşide-i Arab. The story has got a substantial content in terms of teaching ethical values and folk believes, explicating and adopting the love of history and human. The story involves extraordinary persons such as gin, fairy, devil witch as well as religious and historical persons. It has been confirmed that the story adorned with fantastic items which stretch the imagination came into existence contemporary expression techniques as much as public storyteller style. This story that has been written in quite simple language in proportion to period involves the language features of Old Anatolian Turkish. The story has quite substantial structure in terms of archaic words as well as idiom, proverb and wise sayings.

In this study, it will be mentioned about position and importance of Kıssa-i Seyyid Cüneyd and Reşide-i Arab in Turkish literature and the work will be epitomized shortly and then it will be informed about the writer, translators, transcripts and the reason of being written of the story.

Keywords: *Kıssa-i Seyyid Cüneyd and Reşide-i Arab, Classical Turkish Literature, Prosaic Story, Translated Work, 16th century.*

* Bu çalışma doktora tezinden faydalanılarak hazırlanmıştır. Ayrıntılı bilgi için bk. Özkan Cığa (2018). *Kıssa-i Seyyid Cüneyd ve Reşide-i Arab Tercümesi (İnceleme-Metin)*. (Yayınlanmamış Doktora Tezi). Adıyaman: Adıyaman Üniversitesi SBE. Tezin tamamlanmasından önce eseri tanıtmak adına Vâhidî'nin *Kıssa-i Seyyid Cüneyd ve Reşide-i Arab ve Sergüzeşt-i İşân Tercümesi Üzerine* adlı yazdığımız makalede çeşitli bilgi eksikliğine dair tespitlerimiz olmuştur. Ayrıntılı bilgi için bk. Özkan Cığa (2016). "Vâhidî'nin *Kıssa-i Seyyid Cüneyd ve Reşide-i Arab ve Sergüzeşt-i İşân Tercümesi Üzerine*". *Dicle Üniversitesi SBE Dergisi (DÜSBED)*, ISSN: 1308-6219 Nisan Yıl: 8 Sayı: 16 s. 442-450, Türkiye. Tezin tamamlanmasının ardından tespit ettiğimiz yeni bilgiler ışığında söz konusu makalede yer alan bilgi eksikliğini gidermek adına bu makaleyi kaleme aldık.

Giriş

Klâsik Türk edebiyatında mensur eserler, kolay bir şekilde ezberlenebilme özelliği ve edebî zevkin daha çok ön planda olması gibi nedenlerden dolayı manzum eserlerin gölgesinde kaldığı söylenebilir. Ancak son yıllarda mensur eserler üzerine yapılan araştırmalar neticesinde nesir geleneğinin de zaman içerisinde güçlü bir düzeye vardığı görülür (Levend, 1967: 71-17; Kavruk, 1998; Boratav, 2002; Çaldak, 2006: 74-90; Ünlü, 2008; Mazioğlu, 2009: 747-768; Çaldak, 2010; Tulum, 2014; Arslan, 2015, vs.).

Türklerin İslâmiyet’le tanışmasından sonra ilmî kitapların yanı sıra İslâm ve İslâm ahlakını anlamak için Arapça ve Farsça pek çok eserin Türkçeye tercümesinin yapıldığı bilinmektedir. Özellikle hem İslâm ahlakını öğretmek hem de okuyucuya edebî zevki hissettirmek için manzum, mensur ya da hem manzum hem mensur eserlerin tercümelere azımsanmayacak derecededir. Ayrıca bu eserlerin Türk diline, kültürüne ve edebiyatına da katkısı büyüktür (Mazioğlu, 2009: 747-768; Kavruk, 1998: 21-69; Çaldak, 2006: 74-90; Yazar, 2011: 91-214; Selçuk, 2017: 339-362).

Bu minvâlde tercüme eserler içerisinde yer alan *Kısısa-i Seyyid Cüneyd ve Reşide-i Arab*, XVI. yüzyılda Farsçadan Türkçeye aktarılmıştır. *Kısısa-i Seyyid Cüneyd ve Reşide-i Arab*’ın, sadece bir aşk hikâyesi olmadığı, hikâyede tevhd-i Rabbü’l-alemîn, Hz. Muhammed’in na’tı ve emîrû’l-mü’minîn’in başından geçen kıssaların yanısıra İslâm ahlakına da büyük oranda yer verildiği görülür.

Kısısa-i Seyyid Cüneyd ve Reşide-i Arab’da olağanüstü kişiliğe sahip şahıslarla (cin, perî, dev, şeytan vs.) hikâyenin aslı unsuru olan şahısların yanı sıra (Seyyid Üseyd, Seyyid Cüneyd, Reşide-i Arab, Şeybû) Hz. Muhammed, Hz. Alî, Hz. Abbâs, Hz. Hamza, Hz. Abdülmuttalib, Hz. Fâtıma, Hz. Hızır, Hârûn Reşid, Sa’id b. Cübeyr ve Yûsuf-ı Haccâc gibi pek çok dinî ve tarihî şahsiyetlerin de kurguya dahil edildiği görülmektedir. Hikâyede ayrıca Cemşid, Rüstem-i Zâl, Sührâb, Pijen, Anter, İsfendiyâr, Ferîdûn, Herakl gibi efsanevî şahsiyetlere telmihde bulunmakla kalınmayıp bu kişilerin kurguya da dahil edilmesi dikkat çeken diğer husustur. Hikâyenin geniş bir coğrafya dahilinde kurgulanmış olması nedeniyle Tartûs, Sivas, Malatya, Halep, Yemen, Mısır, Endülüs, Mekke ve Medîne gibi pek çok gerçek mekân ile cinlerin, perîlerin ve devlerin yaşadığı olağanüstü mekânlar hikâyede iç içe yer alır.

Hikâyede, ardı sıra devam eden olaylar yalnız bir hikâye etrafında gelişir. Hikâyenin bu yönüyle *Sinbadnâme*, *Binbir Gece Masalları*, *Kırk Vezir Hikâyeleri*, *Kelile ve Dimne* gibi çerçeve hikâye tarzında kaleme alınmış hikâyeleri anımsattığı söylenebilir. Hikâyede, meddâh tarzı anlatımının yanı sıra günümüzde sadece modern hikâyelere atfedilen iç monolog veya geri dönüş (flash-back) tekniği gibi birtakım anlatım tekniklerine de yer verilir. Hikâyede kullanılan anlatım tekniklerine bakılırsa bu hikâye bir bakıma Tanzimat’tan önce Türk edebiyatında güçlü bir tahkiye geleneğinin var olduğunun kanıtı olarak değerlendirilebilir. Bu hikâye ayrıca, birtakım edebiyat tarihlerinde hikâyenin genellikle Tanzimat Edebiyatı’yla başlatılma yanlışlığına güçlü bir delil olarak sunulabilir. Bu konuda Kavruk, bir çalışmada şu ifadelerle yer verir:

“Edebiyat tarihlerinde hikâye ve roman genellikle Tanzimat Edebiyatı’yla başlatılır. Bu görüş, şimdiye kadar mensur Türk hikâyeciliği konusunda edebiyatımızın bütününe içine alan, derinlemesine bir çalışmanın yapılmamış olmasından, dolayısıyla eski edebiyatımızdaki klâsik hikâyelerimizin ve

hikâyeciliğimizin incelenmemiş bulunmasından, bunun yanında “hikâyenin” sadece bugünkü modern hikâye çerçevesi içinde değerlendirilmesinden kaynaklanmaktadır. Klâsik hikâyelerimiz araştırılınca görülecektir ki Türklerin, geçmişi çok eskilere dayanan, hatta İslâmiyet öncesine varan bir hikâyecilik geleneği vardır. Bu geniş dönemde yazılmış, tercüme, te’lîf sayısız eserler, yerli hayatı aksettiren hatta bugünkü modern hikâyeler tarzında kaleme alınmış olanlar vardır (Kavruk, 1998: IX).”

Sağlam bir kurgu üzerine bina edilen ve bazı modern anlatım tekniklerini de içerisinde barındıran *Kısası Seyyid Cüneyd ve Reşide-i Arab*, Kavruk’un bu konuda ne denli haklı olduğunu gösteren bir hikâye olarak değerlendirilebilir.

İslâmiyet’ten sonra yazılan hikâyede insanın hayal gücünü zorlayan olağanüstü olaylar sıkça yer alır ve hikâyede mübalağa seviyesine varan bir anlatım hâkimdir. Şahıs, şehir, çevre ve mekân tasvirlerinde bağlama dayalı olabildiğince ayrıntıya yer verilir. Ebû Hafs-ı Kûfî tarafından Hârûn Reşid’e anlatılan bu hikâyede Hârûn Reşid, bağlama göre kendi duygularını yansıtır ve Ebû Hafs-ı Kûfî de yine bağlama göre birtakım nasihatlerde bulunarak okuru/dinleyeni uyarır.

Eski Anadolu Türkçesinin dil hususiyetlerini içerisinde barındıran eser, atasözü ve deyimler bakımından zengin olmakla beraber, Farsça, Arapça ibareler bakımından da dikkat çekmektedir. Konu bağlamında manzum söylemlerin de yer aldığı, dönemine göre sade bir üslûpla kaleme alınan *Kısası Seyyid Cüneyd ve Reşide-i Arab*, çeşitli bilim dalları için üzerinde çalışılabilecek bir eser hüviyetindedir.

1. Kısası Seyyid Cüneyd ve Reşide-i Arab

Kısası Seyyid Cüneyd ve Reşide-i Arab, Seyyid Cüneyd ile Reşide-i Arab’ın arasındaki aşkı, birbirlerine kavuşmak için yaşadıkları zorlu mücadeleyi ve onları bulmaya çalışan şahısların macerasını içermektedir. Fantastik öğelerin de yer aldığı bu eserde; nasihat, hikmet, şecâat, cömertlik, ahde vefâ, muhabbet, dostluk, sadakat; yalan, hırsızlık, hîle, riyâ, zulüm gibi olumlu ve olumsuz ahlâkî konulara yer verilir. Ebû Hafs-ı Kûfî’nin Hârûn Reşid’e anlatımıyla başlayan hikâyenin özeti şöyledir:

Hız Muhammed’in amcası Hız Abbâs o dönemde çok yaşlı biridir. Onun Hindistan’dan getirdiği ve aslı pâdişâhlar neslinden olan bir hizmetçisi vardır. Güzel yüzlü ve güzel huylu olan bu kıza Hız Abbâs’ın yeğeni olan Seyyid Üseyd âşık olur. Seyyid Üseyd ve akrabası Hız Abbâs’tan kızı isterler. Bu durum ilk önce Hız Abbâs’ın hoşuna gitmese de daha sonra kızı Seyyid Üseyd’e vermeye ikna olur. Bu evlilikten bir erkek çocuk dünyaya gelir ve onun talihine bakarak adını Cüneyd koyarlar. Seyyid Üseyd, Cüneyd’i sütanneye verir. Sütanesi yedi yaşına kadar emzirdikten sonra Cüneyd’i mektebe gönderirler. İlim ve edep öğrenerek on dört yaşına gelir. Son derece yakışıklı, akıllı, hüner sahibi ve kuvvetli biri hâline gelen Cüneyd, silahşorluğa başlar. Silahşorluk eğitimini tamamlayıp ata binerek ava çıkmaya başlar. On altı yaşında Cüneyd’in yiğitliği, adaleti, cömertliği ve cesareti dilden dile dolaşır.

Bir gün Cüneyd, avlanma sırasında biri ile tartışarak kavga eder. Kavganın sonunda Cüneyd o şahsı öldürür. O şahsın deve çobanı, Cüneyd’e onun Amr’ın oğlu Hanzala olduğunu, babasının yirmi binden fazla askerinin olduğunu, çok kuvvetli silahşor olan Gazanfer adında bir kardeşinin daha olduğunu ve bu yüzden Hanzala’nın intikamını alacaklarını söyler. Cüneyd onu dinlemeyerek deve çobanına kızar ve Medîne’ye gider. Deve çobanı bu haberi yolda gördüğü

Hanzala'nın askerlerine iletir. Askerler de Hanzalanın cesedini alarak Amr'ın önüne getirirler.

Amr, Cüneyd'i öldürmek için toplam kırk bin askerle Medine'ye doğru yola koyulur. Amr, oğlunun kanlı gömleğini boynuna asarak binlerce askerlin önünde ağlaya ağlaya savaş meydanına gelir. Seyyid Üseyd ise on bin askerle bu ordunun karşısına çıkar. Seyyid Üseyd, bu savaştan vazgeçmesi için Amr'a ne söylese onu iknâ edemez. Amr'ın tek isteği intikam olduğu için Seyyid Üseyd Amr ile dövüşmeye başlar. Dövüşün sonunda Seyyid Üseyd, Amr'ı öldürür. Amr'ın kardeşi olan Hilâl, kardeşinin intikamını almak için savaş meydanına gelir. Üseyd onu da öldürür. Daha sonra Amr'ın kızı Reşîde-i Arab babasının, kardeşinin ve amcasının intikamını almak için beş bin askerle savaş meydanına gelir. O gün iki tarafın askeri arasında çok çetin bir savaş olur. Reşîde-i Arab savaş meydanında pek çok askeri öldürdükten sonra büyük bir üne kavuşur.

Ertesi gün Reşîde-i Arab savaşmak için Cüneyd'i meydana çağırır. Reşîde ile Cüneyd savaş meydanında karşılaşır. Cüneyd ve Reşîde birbirleriyle uzun süre savaşır ve sonunda Cüneyd ile Reşîde birbirine âşık olur. Reşîde, Cüneyd'in aşkıdan ertesi gün savaş meydanına girmek istemese de halkının kötü söz söyleyeceğinden çekinerek savaş meydanına girmesi gerektiği düşüncesinde olur. Cüneyd ise Reşîde'nin aşkıdan gece gündüz ağlamaya başlar.

Seyyid Üseyd, Reşîde'ye zarar vermeden onu tuzağa düşürüp yakalar ve kendi askerinin olduğu yere getirir. Reşîde'yi gören herkes kendinden geçip ona âşık olur. Medîne halkı, Reşîde için birbiriyle kavga ettiklerinden Hz. Abbâs'ın tavsiyesi üzerine Seyyid Üseyd, Reşîde'yi emânet etmek üzere Kâdî'ye götürür. Kâdî, Reşîde'yi görür görmez kendinden geçer ve ona âşık olur. Seyyid Üseyd bu durumdan haberdar olunca Reşîde'yi zincirleyip Kâdî'nin sarayında bulunan hücreye koyarak saraydan dışarı çıkar.

O sırada Reşîde'nin annesi Zehrâ-yı Perî, hem Reşîde hem de eşi Amr ve oğlu Hanzala için mâtem tutar. Ancak daha önce Amr ile evlendiği için babasının bedduâsını alarak perilik özelliğini yitiren Zehrâ-yı Perî çaresiz kalır. Zehrâ-yı Perî'nin kız kardeşi Hannâne-i Perî gelişen olaylardan haberdar olur ve Medîne'dekileri öldürüp Reşîde'yi oradan kurtarmaya karar verir. Hannâne, Medîne'ye gidip Reşîde'yi Kâf dağının yakınına getirmesi için bir deve emreder. Dev, ejderha şekline girerek Medîne'ye gelir ve Reşîde'yi Kâdî'nin sarayından kaçırarak Hannâne'nin yanına getirir. Reşîde, annesi ve teyzesiyle bir süre hasret giderir. Reşîde'nin kaçırıldığını gören halk hayrete düşer. Kâdî ve Cüneyd ise onun ayrılığında dîvâne olup gece gündüz ağlar. Kâdî ile Cüneyd, Reşîde'nin ayrılığında daha fazla dayanamayıp onu aramak için yola çıkmaya karar verirler. Reşîde ise Cüneyd'in ayrılığında tahammül edemez ve bir bahaneyle annesinin yanından ayrılmaya karar verir. Hannâne, Reşîde'yi istediği yere iletmesi için bir deve emreder.

Reşîde, yol hazırlığını yapıp erkek kılığına girer ve at şekline giren devin sırtına binerek gökyüzünde uçmaya başlar. Reşîde, Allâh'ın ismini dile getirince devin kanatları kırılır ve Reşîde devle beraber çöle düşer. Reşîde, çölde tek başına pek çok sıkıntı çekerek aç ve susuz bir şekilde yürümeye başlar. Reşîde, bir geminin kendisini alıp götürme ümidiyle bir deniz kenarına varır. Denizde bir balıkçı görür. Balıkçı onun nereli olduğunu sorunca Reşîde, Medîne'den olduğunu söyler. Balıkçı hayret ederek oraya varmak için yetmiş yıllık yol bulunduğunu ve buraya gelmesinin imkânsız olduğunu söylemesi üzerine Reşîde gerçeği anlatır

ancak kız olduğunu söylemez. Balıkçı ona beraber yaşayabileceklerini, dört kızından birini kendisine verebileceğini söyler. Reşîde, balıkçının teklifi üzerine onun evinin bulunduğu Tevb şehrine gider.

Bu gelişmelerden habersiz olan Amr Ümeyye'nin torunu Şeybû seferden döner. Oldukça hilekâr, zeki, kuvvetli ve maharetli olan Şeybû, pek çok özelliği ile dedesine benzer. Kılıktan kılığa girer, kırk günlük yolu bir günde alır yine de yorulmaz. Seyyid Üseyd, durumu Şeybû'ya anlatır ve onu Reşîde'den haber almak üzere benî-Şeybân'a gönderir. Şeybû, kılık değiştirerek hemen Benî-Şeybân'a ulaşır. Kendini Yahûdî biri olarak tanıtan Şeybû, babasının ve dedesinin Hamza tarafından öldürüldüğünü söyler. Bu durum Reşîde'nin annesi Zehrâ'nın hoşuna gidip ondan Reşîde'nin talihine bakmasını ister. Yüz altmış yaşındaki bir yaşlı kılığına giren Şeybû, reml tahtasını önüne alıp fal açar ve Reşîde'ye ne olduğunu tahmin ederek onlardan bilgi alır. Gece olunca çadırda değerli bulduğu şeyleri alır ve Medîne'ye döner.

Reşîde'nin çölde olduğunu öğrenince Kâdî ile Cüneyd feryat ederek kendilerinden geçerler. Kâdî ile Cüneyd kendilerine geldiklerinde Reşîde'yi aramak için bir gece Medîne'den uzaklaşırlar. Daha önce sefere çıkmamış olan Cüneyd ile Kâdî, seyahate alışkın değildir. Cüneyd ile Kâdî aç ve susuz bir hâlde bir harâbeye varırlar. Orada dinlenirken bir kervânın gelip harâbeye konduğunu görürler. Ertesi gün kervânla birlikte yola devam ederler. Yolda harâmîlerle karşılaşılırlar. Kervânda bulunan tüccarlar mallarını bırakıp kaçarken Cüneyd onlarla savaşıyor ve harâmîlerin tamamını öldürür. Onun Hz. Hamza soyundan geldiğini öğrenen tüccar, onu daha önce tanımadığı için Cüneyd'den özür diler ve bir süre daha seyahat ettikten sonra Tartûs şehrine varırlar. Cüneyd'le Kâdî Tartûs'ta nevrûz kutlamalarında güreş meydanına giderler. Cüneyd dayanamaz ve güreş meydanına girer. Cüneyd'in heybetini ve gücünü gören halk hayret eder. Bu nedenle Tartûs pâdişâhının dikkatini çeker. Onu kendi sarayına davet ederek ona çeşitli ikramlarda bulunur ve bir an olsun onu yanından ayırmaz.

Rûm askerinin Tartûs'a doğru geldiğini öğrenen Tartûs pâdişâhı savaş hazırlığına başlar ve Seyyid Cüneyd'i de yanına alarak yola çıkarlar. İki ordu savaş meydanında karşılaşır. Seyyid Cüneyd savaş meydanında pek çok kişi ile savaşıyor ve onları öldürür. Bu durum kayserin dikkatini çeker ve onun kim olduğunu öğrenmek için bir elçi gönderir. Seyyid Cüneyd kendini sıradan biri olarak tanıttıca ona çeşitli tekliflerde bulunur. Ancak Seyyid Cüneyd yapılan teklifleri kızarak reddeder ve kayserin Müslüman olmasını ister. Savaştan dönüp çadırlarına gelince Tartûs pâdişâhı Seyyid Cüneyd'in aslı hakkında ona sorular sorar. Onun Hz. Hamza'nın soyundan geldiğini öğrenince hemen özür dileyerek ona çeşitli ikramlarda bulunur.

Diğer taraftan Seyyid Cüneyd, Kâdî ile birlikte Medîne'den ayrılınca babası ve annesi çok üzülmüştür. Seyyid Cüneyd ile beraber büyüyen Şeybû bu durumu görünce Sa'd-ı Vakkâs'ın torunu olan dostu Muhtâr'la birlikte Seyyid Cüneyd'i aramak için yola çıkarlar. Yolda yüz üstü yere uzanmış, elleri bağlı tüccarlarla karşılaşılırlar. Tüccarlar, Muhtâr ile Şeybû'ya bin kadar harâmînin yollarını kestiğini ve mallarını alıp gittiklerini söylerler. Muhtâr harâmîlerin çoğunu öldürür ve geri kalanlar ise korkup kaçar. Muhtâr harâmîlerden aldığı malları tüccarlara verir ve yola devam ederler. Bir gece Tartûs'a varırlar. Kayser ile savaşın olduğunu ve Seyyid Cüneyd'in de orada bulunduğunu anlayan Muhtâr ile Şeybû ertesi gün savaş meydanına girerler. Orada Seyyid Cüneyd ile karşılaşılırlar.

Muhtâr meydana pek çok kişiyi öldürür. Bunu gören Rûm askerinden ve oldukça güçlü olan Aylan adında bir asker Muhtâr'ın karşısına gelir. Bu durumu gören Şeybû, Seyyid Cüneyd'in yanından hızla ayrılarak Aylan'ın atının üzerine çıkıp Aylan'ı öldürür ve Muhtâr'ı kurtarır. Tartûs pâdişâhının da dikkatini çeken bu durum için Şeybû ile Muhtâr'ı yanına çağırır ve onlara pek çok bağışta bulunur.

Ertesi gün Rûm askerinden biri Seyyid Cüneyd'i savaş meydanından uzaklaştırıp daha önce kazdıkları hendeğe düşürür. Tuzağa düşen Seyyid Cüneyd'i kemendler ve zincirlerle bağlayarak kayserin yanına getirirler. Kayser çok sevinir ve Seyyid Cüneyd'e kim olduğunu sorar. Seyyid Cüneyd Hz. Hamza'nın soyundan geldiğini söyleyince kayser bir vakit Hz. Hamza'nın kendilerine çok zarar verdiğini hatırlar ve intikam almak için Seyyid Cüneyd'i öldüreceğini söyler. Seyyid Cüneyd'i zincirleyip kayserin sarayında bulunan hücreye götürürler.

Bu arada Seyyid Cüneyd Reşide'nin hasretinden gece gündüz ağlar. Seyyid Cüneyd'in Rûmlar tarafından esir alındığını duyan Tartûs pâdişâhı çok üzülür ve onlarla savaşmaktan vazgeçer. Şeybû ile Muhtâr Seyyid Cüneyd'in ayrılığına daha fazla dayanamayarak Şeybû ağıt yakan kadın kılığında ve Muhtâr ise cariyeye kılığında girip kayserin şehrine giderler. Kâdî ise bilgin birinin kılığında girip Şeybû ile Muhtâr'ın peşinden gider.

Kayser, Seyyid Cüneyd'i yanına çağırır ve durumu öğrendikten sonra ona din değiştirip puta taparsa serbest kalabileceğini söyler. Seyyid Cüneyd bu duruma sinirlenip onun yüzüne tükürür. Kayser, hemen zindancıyı çağırır ve ona Seyyid Cüneyd'i güzle dövüp zindana atması için emreder. Seyyid Cüneyd, ölmek üzereyken onu Müslümanların bulunduğu zindana atarlar. Seyyid Cüneyd ise zindanda kendine gelir ve üç yüz Müslüman esir görür. Bu duruma üzülen oradan kurtulmak için Allâh'a duâ eder ve uykuya dalar. Seyyid Cüneyd, rüyasında Hz. Muhammed'i görür. Hz. Muhammed ona bir duâ okuyup üfürür ve Seyyid Cüneyd iyileşir. Aynı şekilde Hz. Muhammed ona sıkıntılı bir duruma düştüğü sırada okuyabileceği bir duâ öğretir. Seyyid Cüneyd sağlıklı bir şekilde uykudan uyanır ve zindanda olan Müslümanlarla birlikte çok iyi bir şekilde korunan zindandan dışarı çıkar. Müslüman esirlerle vedalaştıktan sonra şehrin surlarından dışarı çıkar ve nereye gideceğini bilmeden yola koyulur.

Bu sırada Şeybû ile Muhtâr ağıt yakmaya devam eder. Akşam olunca Şeybû, içinde bayıltıcı ilaç olan bir çeşit tütsü yakar. O tütsüyü koklayan herkes bayılır. Muhtâr orada bulunan herkesi öldürdükten sonra kayserin başını keser. Cüneyd'i bulmak için sarayın içini gezen Muhtâr, Şeybû ve Kâdî kayserin hazinesini ve cephanesini bulurlar. Muhtâr, cephaneden pek çok silah alıp Kâdî'yle beraber şehrin dışına çıkarak Şeybû'nun daha önce söylediği harâbeye varırlar. Şeybû ise yaşlı bir ruhbân kılığında girerek tekrar kayserin şehrine gider. Kendini Yunanlı bir ruhbân olarak tanıtan Şeybû, vezirin güvenini kazanır. Vezir, mevcut durum için kendisinden fâl açmasını ister. O sırada biri gelir ve Seyyid Cüneyd'in zindanda bulunan diğer Müslümanlarla birlikte kaçtığını söyler. Bunu duyan Şeybû sevinir ve Kâdî ile Muhtâr'a Seyyid Cüneyd'in zindandan kaçtığı haberini iletir. Kâdî ile Muhtâr sevinir ve kılık değiştirerek Şeybû ile birlikte tekrar kayserin sarayına giderler. Vezir tarafından hürmetle karşılanırlar ve vezir, Şeybû'dan fâl açmasını ister. Şeybû fâl kitabını açarken ondan kayserin oğlunu görmek istediğini söyler. Vezir onları kayserin oğlunun bulunduğu yere götürür.

Daha sonra getirilen yemeklere bayıltıcı ilaç döker. O yemekten yiyen herkes bayılır ve Muhtâr sarayda bulunan herkesi öldürür. Şeybû, Muhtâr ve Kâdî

sarayda dolaşırken bir kubbenin üzerine çıkarlar. O kubbenin kapısını açıp içeri girdiklerinde büyük bir taş görürler. Şeybû o taşı yerinden oynatınca açık bir kapı görür. O kapının eşiğinden aşağıya doğru inen bir merdivenden aşağı iner. Şeybû; Muhtâr ve Kâdî'nin uyarılarını dinlemeyerek o yerin dibine iner ve onlara bir saat içinde çıkmadıysa gidebileceklerini söyler. Gece olunca Muhtâr ile Kâdî Şeybû'dan ümitlerini kesip kayserin şehrinden ayrılırlar.

Şeybû, o sırada kuyunun dibinde karanlıklar içinde nereye gittiğini bilmeden dört gün boyunca yürür ve bir delikten dışarı çıkar. Şeybû dinlenirken denizden kıyıya yaklaşan bir geminin olduğunu farkeder. Şeybû, gemideki kızı görünce kendinden geçer ve hemen yaşlı bir râhip kılığına girer. Gemideki güzel kızın kayserin kızı olduğunu anlayan Şeybû, kızın ailesinin başına gelenlerden habersiz olduğunu tahmin eder. Onu gören dadı, kıza onun râhip olduğunu söyler. Ancak oraya nasıl geldiğine anlam veremez. Şeybû hile çantasından bayıltıcı ilaçla terbiyelenmiş yaban üzümü çıkarır ve gemide olan herkese ikram eder. Yaban üzümlerini yer yermez yere düşerler. Hemen dadıyı ve yanındakileri öldürür. Kayser kızını ise gemiye taşır ve yola çıkar.

Bunlar bu durumda iken Reşide altı ay boyunca Tevb şehrindeki balıkçı evinde kalır. Seyyid Cüneyd'in hasretiyle gece gündüz feryat ederek ağlar ve asla balıkçının evinden dışarı çıkmaz, kimseyle konuşmaz. Bir casus bu durumu pâdişâha iletir ve ona Reşide'nin güzelliğinden bahseder. Pâdişâh hemen balıkçının evinin etrafını kuşatır ve Reşide'yi evden dışarı çıkarır. Pâdişâh atından iner ve rüyâsında gördüğü mübârek kişinin o olduğuna kanaat getirerek Reşide'nin ayağına yüzünü sürer. Onun kız olduğunu anlamayan pâdişâh ona kendi kızını vereceğini söyler ve ona çok iyi davranır. Reşide, pâdişâha bir bahâne uydurup içi yiyeceklerle dolu gemiyle silahlarını da yanına alarak yola çıkar. Bir süre yol aldıktan sonra gemidekileri öldürür ve tek başına yola devam eder. Denizde iki ay boyunca yol alır. Açlık ve susuzluktan ölmek üzereyken sonunda bir adaya varır. Bir süre yürüdüktan sonra yorulur ve yırtıcı hayvanlardan sakınmak için bir ağacın üzerine çıkarak orada dinlenir.

Bu sırada perîlerin ellerinde meşalelerle birlikte gökten indiğini ve kendisinin bulunduğu ağacın altına geldiğini görür. Bir kadın ile genç bir erkek ağacın altına kurulan tahta oturur ve konuşmaya başlar. Perîler şâhının oğlu olan genç erkek, daha önce bir savaş meydanında Reşide'nin yüzünü görüp ona âşık olmuştur ve onu bulmak için annesi olan Zübeyde ile birlikte seyahat etmektedir. Reşide'den bir iz bulamayan genç sonunda Reşide'nin bulunduğu ağacın altına gelir. Gün ağarmaya başlayınca Reşide'nin güzel yüzünü gören Zübeyde'nin oğlu onun Reşide olduğunu anlar ve kendinden geçerek yere düşer. Zübeyde ise oğlunun durumunu görünce Reşide'nin sihir yaptığını düşünerek onu bir cadı sanar ve gece gündüz dövmeye başlar. Saîd-i Perî kendine gelir ve gördüğü kızın Reşide olduğunu söyler. Zübeyde bunu duyunca hemen Reşide'den özür diler ve yaralarının tedâvisine başlarlar. Reşide kendine gelmeye başlayınca onun üzerine altın, cevher saçarak bir kutlama yaparlar. Reşide'nin aklında ise sadece Seyyid Cüneyd'e kavuşma hayâli vardır.

Diğer taraftan Seyyid Cüneyd kayserin zindanından çıkıp yola koyulur. Çölün kavurucu sıcaklığında aç ve susuz bir şekilde yol alan Seyyid Cüneyd, Hz. Muhammed'in öğrettiği duâyı okuyunca karşısına bir ceylan çıkar. Seyyid Cüneyd, Allâh'a şükrederek ceylanı takip eder. Seyyid Cüneyd bir süre yürüdüktan sonra bir çeşmeye varır. Çeşmenin önünde büyük bir havuz ve yanında her biri

otuz batman ağırlığında olan narla dolu bir ağaç ve ağacın dibinde ise ay yüzlü bir genç görür. Allâh tarafından gönderilen bu genç, Seyyid Cüneyd'e yol göstermesi için önce ceylan sonra insan şekline giren bir melektir. Seyyid Cüneyd'e selam verir ve bu durumu ona anlatır. Seyyid Cüneyd, Allâh'a şükrederek her bir tanesi rengarenk ve farklı lezette olan narlardan yer. Daha sonra o narlardan alabildiği kadarını yanına alarak çölde yürümeye devam eder. Bir süre sonra Reşide'nin sûretine girmiş bir cadıyla karşılaşır. Cadıyı öldürdüğü vakit kendini bir kuyu dibinde görür. Büyük bir üzüntü içinde kuyuda uykuya dalar ve rüyasında babası Seyyid Üseyd'i daha sonra Hz. Ali'yi görür. Onların yardımıyla kuyudan kurtulur ve bir deniz kenarına varır. Bir gün Seyyid Cüneyd, Hz. Hamza'nın kendisine rüyada öğrettiği şekilde bir sandal yapar ve deryada dalgalar arasında yol almaya başlar. Sonunda bir adaya ulaşır. Adada gezerken orada bulunan yüksek bir ağaca çıkarak dinlenir.

Gece olunca gökten inen meşalelere bakar. Daha sonra dört ifrîtin sırtlarında taşıdığı bir tahtın üzerinde ağlayan bir kız ve yaşlı bir dadının yer yüzüne indiğini görür. Seyyid Cüneyd, cadıyı öldürdüğü vakit, Şu'ayb-ı Perî'nin kızı olan Kirvâne, annesiyle birlikte oradan geçerken Seyyid Cüneyd'i görür ve ona âşık olur. O günden sonra Seyyid Cüneyd'i aramaya başlar. Ancak bulamaz ve Seyyid Cüneyd'in bulunduğu adaya gelir.

Kirvâne çok güzel bir perîdir. Kirvâne'ye âşık olan Mülûkâl-i Dîv ise onun için pek çok savaşa katılır ve sonunda Kirvâne'yi eşi olarak almak için babasından söz alır. Kirvâne'nin gönlünde ise Seyyid Cüneyd vardır. Seyyid Cüneyd'in aşkıyla gece gündüz ağlayan Kirvâne gün ağarınca Seyyid Cüneyd'in bulunduğu ağacın dibinde oturur. Kirvâne yukarı bakınca Seyyid Cüneyd'i görür ve bayılır. Kendine gelince tekrar Seyyid Cüneyd'e bakar ve dadısına, âşık olduğu şahsın bu olduğunu söyler. Dadi, bir ifrîte Seyyid Cüneyd'i getirmesi için emreder ve Seyyid Cüneyd'i alarak Kâf dağına gitmek üzere yola çıkarlar.

Kirvâne, dadi ve Seyyid Cüneyd Kâf dağına doğru giderken Mülûkâl ve onun askerleriyle karşılaşır. Mülûkâl, Kirvâne ile Seyyid Cüneyd'i tutup bir deve emânet eder, ondan sonra dadısını ve beraberinde olan herkesi öldürür.

Bu sırada Seyyid Cüneyd'in Hz. Hamza'nın soyundan geldiğini öğrenen Mülûkâl, çok sevinir. Kendi babasını ve kardeşlerini öldürdüğü için Hz. Hamza'ya kin besleyen Mülûkâl, Seyyid Cüneyd'i öldürme planları yapar. Seyyid Cüneyd'in eline ve ayağına zincir vurup devlerin zindanı olan çöle bırakılması için emreder. Gece gündüz Allâh'a duâ eden Seyyid Cüneyd, Reşide'nin ayrılık hasretiyle de sürekli ağlar.

Diğer taraftan Muhtâr ile Kâdî kayserin oğluyla vezirini öldürüp Şeybû'yı ise kuyuda bırakıp yola çıkarlar. İki ay boyunca yürüdükten sonra içinde siyahların bulunduğu bir kaleye varırlar. Kaledeki siyahlardan biri bunların geldiğini görünce onları öldürmek üzere oraya askerleri yollar. Askerler, Muhtâr'a yaklaştıkça Muhtâr onları öldürür. Muhtâr, şâhın kardeşine kaleye nasıl girildiğini ve hazinenin nerede olduğunu sorar. Şâhın kardeşi daha sonra cebinden efsûnlu bir mühr çıkarır ve Muhtâr'a verir. Bir tarafı yeşil ve bir tarafı kıvıll olan bu mührün kıvıll tarafı sürülünce kapıların kilitlendiğini, yeşil tarafı sürülünce kapıların açıldığını anlatır. Bu kalenin Cemşid'in kalesi olduğunu söyleyen siyah, yedi kapının ardında saklanan bir hazinenin olduğunu ve hazinenin anahtarının ise saçlarının içinde gizlediğini söyler. Muhtâr ne sorarsa siyah cevap verir ve sonunda başında gizlediği anahtarı da Muhtâr'a verdikten sonra Muhtâr siyahı öldürür. Muhtâr ve

Kâdî siyahın söylediklerini yaparak kaleye girerler. Muhtâr ile Kâdî kalede Cemşid'in hazinesini bulurlar. Hazineden çıkıp zindan kapısına varırlar. Burada bulunan elleri ve ayakları bağlı iki yüz tüccarı serbest bırakırlar. Cemşid'in hazinesinden aldığı zırhı giyip kılıcı eline alan Muhtâr, o kalede bulunan herkesi öldürür ve kaleyi yakar. Muhtâr ile Kâdî'nin başından buna benzer pek çok macera geçer.

Diğer taraftan Şeybû ile kayserin kızı gemiye binerek sonu gelmeyen dalgalar arasında gece gündüz yol alırlar. Şeybû ile kayserin kızı pek çok maceraya tanık olduktan sonra siyahların bulunduğu Ceymûn kalesine varırlar. Şeybû, hîle çantasından bir ilaç çıkarır ve yüzünü siyaha boyar. Kızın da yüzünü siyaha boyayıp onu hizmetkâr kılığına koyduktan sonra Şeybû eline müzik âleti olarak çalgıcı kılığına girer. Şeybû, kalenin kenarında bulunanlara seslenerek mutrib Ferec'in oğlunun geldiğini ve bu durumu Ceymûn'a haber vermelerini söyler. Harâmîlerden aldığı pek çok hediyeyle birlikte Ceymûn'un huzûruna çıkan Şeybû, kendinin Ferec'in oğlu olduğunu ve onun için geldiğini söyler. Ceymûn bu duruma sevinir. Şeybû mutribliğe başlar ve kayserin kızı ise oynar.

Reşide-i Arab ise Sa'id-i Perî ile evlenmek üzere devler pâdişâhının yanında altı ay boyunca kalır. Orada Reşide, eskisinden çok daha güçlü ve daha güzel biri haline gelir. Sa'id ile Reşide'nin düğün günü gelince düğüne hazırlanması için Reşide'ye söylerler. Bunu duyan Reşide, Seyyid Cüneyd'in aşk ateşiyle yanıp kavrulur ve Allâh'a duâ ederek ağlar.

Sa'id-i Perî'nin babasının Kâbûs adında büyük bir düşmanı vardır. Kâbûs'a Reşide'nin güzelliği anlatılınca Kâbûs, Reşide'yi görmeden ona âşık olur. Kâbûs, kırk bin askerle gece baskını yapıp Sa'id'in babasını ve orada bulunan herkesi öldürür ve Reşide'yi alıp gider. Yedi deryayı geçtikten sonra ateşten deryanın kenarına gelirler. Reşide, tamamı ateş olan geniş bir çöl görür. Kendi hayatından ümidini keser ve Allâh'a oradan kurtulması için duâ eder. Reşide'nin güzelliğine hayrân kalan Kâbûs, üç gün sonra şeyhlerinin geleceğini ve Reşide ile nikâhlarını yalnız onun kıyabileceğini dile getirir.

Reşide o sırada devlerin ilâhı olan iblîsin geldiğini görür. Yüz bin şeytan, iblîsin etrafında oturur ve ona secde eder. İblîs onlara çeşitli yalanlar ve kötü sözler öğrettikten sonra Kâbûs ona Reşide'yi yakalayıp getirdiğinden bahseder. Bu duruma sevinen iblîs, diğer devlerin yaptığı kötü işleri de kendilerinden bir bir dinler ve onlardan razı olduğunu ifade eder. Daha sonra Reşide'nin getirilmesi için emreder. Reşide'yi iblîsin önüne getirirler. İblîs onun güzelliğini görür ve hayrân kalır. Reşide'ye kendisine tapmasını söyleyince Reşide, iblîsin yüzüne tükürür, Ka'be'ye dönerek secde eder ve Allâh'a duâ eder. Reşide daha sonra rüyada Hz. Fâtıma'yı görür. Hz. Fâtıma ona, devlere karşı okuyacağı duâ ve ayetleri öğretir. Reşide uykudan uyanır, öğrendiği dua ve ayetleri okur. Duanın tesiriyle Reşide'nin etrafında olan devlerin kanatları parçalanır. Devler, durumu anlatmak üzere iblîse gelirler. Reşide ise öğrendiği duayı ve ayetleri okur. Ona yaklaşan dev ve şeytanların kanatları kırılır, helâk olur. Bir ay boyunca bu şekilde yaşayan Reşide, daha fazla dayanamaz ve Kâbûs'un bulunduğu saraya gider. Reşide Kur'ân okumaya başlar. Kâbûs'un ve eşinin başlarını keser ve sarayda olan devlerin tamamını öldürür. Daha sonra Keynâs-ı Perî'nin eşinin yardımıyla oradan uzaklaşır. Sekiz derya geçip Kırvân şehrinin sınırına yaklaşınca Keynâs'ın eşi saçından üç kıl koparıp Reşide'ye verir. Ona, önemli bir durum olduğunda bu

kıllardan birini yaktığı an gelebileceğini söyler ve onunla vedalaşarak Reşîde'yi derya kenarına indirir.

Reşîde devler vilâyetinden getirdiği zırhı giyer, hançeri kuşağına sokar ve köle kılığına girerek Kırvân şehrinin karşısında yer alan derya kenarına gelir. Bir süre orada bekledikten sonra bir balıkçı Kırvân şehrine gider. Reşîde'nin güzelliğini işiten Kırvân halkı akın akın onu görmeye gelir. Reşîde daha sonra Kırvân pâdişâhı Abdülmü'min'in önüne getirilir. Reşîde'nin güzelliğini gören Abdülmü'min'in dili tutulur ve kendinden geçer. Pâdişâh, Reşîde'ye kim olduğunu sorar ve Reşîde pâdişâhı methederek kendinin Hicâz'dan gelen bir tüccar oğlu olduğunu söyler. Pâdişâh, kalması için Reşîde'ye bir saray yaptırır ve onu kendi kızıyla evlendirmeyi düşünür.

Kırvân pâdişâhı, Nûbe şehrinin hükümdârı olan Mansûr'a her yıl haraç verir. Mansûr'un bir elçisi haracı almak için Kırvân şehrine gelir. Bunu gören Reşîde, elçiye artık haraç vermeyeceklerini ve Mansûr'un kendilerine haraç göndermesi gerektiğini söyler. Elçi, Mansûr'a gider, Reşîde'nin güzelliğini ve durumu anlatır. Mansûr, Reşîde'yi görmeden ona âşık olur. Daha sonra pek çok askerle birlikte Abdülmü'min ile savaşmak üzere savaş meydanına gider.

Mansûr'un, ordusuyla beraber yola çıktığını duyan Abdülmü'min hemen savaş hazırlığına başlar. Bir sahrâda karşılaşan iki ordu atlarından inip çadırlarını kurarlar. Ertesi gün Reşîde, savaş meydanına gelir ve savaşmak için er talep eder. Pek çok askeri öldürdükten sonra Mansûr çekinir ve âsâyiş davullarını çaldırarak kendi çadırına döner.

Savaş davulları çalınır ve Reşîde tekrar savaş meydanına gelerek er talep eder. Meydana kimse gelmeyince Mansûr, Reşîde'nin karşısına çıkar. Reşîde ile Mansûr bir süre şiddetli bir şekilde dövüştükten sonra Mansûr savaş meydanından kaçır.

Bu arada, Seyyid Cüneyd Mülûkâl-i Dîv'in zindanı olan çölde aç ve susuz bir hâlde oradan kurtulması için Allâh'a dua ederek ağlar ve uykuya dalar. Rüyada Hz. Alî'yi görür ve sağlıklı bir şekilde uykudan uyanır. Ayağındaki zincirleri kırar ve bir derya kenarına varır. Seyyid Cüneyd'i gören Yahûdîler Seyyid Cüneyd ile sözleşme yapıp onu gemiye alırlar. Bir süre yol aldıktan sonra şiddetli bir rüzgar ve onun neticesinde oluşan dağ gibi dalgalar gemiyi batırmak üzereyken Yahûdîler Tevrât okumaya başlarlar. Seyyid Cüneyd ise Kur'ân okur. Yahûdîler kendi aralarında konuşup başlarına gelen bu uğursuzluğun Müslüman olan Seyyid Cüneyd'den kaynaklandığını onu gemiden attıkları takdirde rüzgarın dineceğini söylerler. Daha sonra Yahûdîler, Seyyid Cüneyd'i öldürüp gemiden atmak için onun yanına gelir. Seyyid Cüneyd gemide bulunan elli Yahûdî'yi öldürür. Gemide sadece denizciler ve Seyyid Cüneyd kalır. Rüzgar dinince yollarına devam ederler. Yirmi yedi gün yol aldıktan sonra denizciler yollarını şaşırıklarını farkederler ve Seyyid Cüneyd'e siyahların bulunduğu Ceymûn kalesine vardıklarını söylerler.

O sırada Şeybû ve kayserin kızı, Ceymûn'un kalesinden kaçamayarak çalgıcılık yapıp hayatlarını devam ettirirler. Seyyid Cüneyd'in gemisi hisâr dibine gelince Seyyid Cüneyd gemiden dışarı çıkar. Ceymûn ise geminin malla dolu olduğunu görür ve çok sevinir. Şeybû, Seyyid Cüneyd'i görünce onu tanır. Daha sonra kalede olan bütün askerlerle birlikte Ceymûn, Seyyid Cüneyd'i öldürmeye gider. Şeybû, Seyyid Cüneyd'i görünce sevinir ama Seyyid Cüneyd onu tanımaz. Seyyid Cüneyd'e yaklaşarak kendini tanıtır, ona durumu anlatır. Şeybû geri dönüp

Ceymûn'a Seyyid Cüneyd'in savaçılığından bahsederek onu öldürmemek için Ceymûn'u ikna eder.

Ertesi gün Ceymûn, Şeybû'yu yanına çağırır ve Seyyid Cüneyd'in durumunu sorar. Daha sonra Şeybû'dan gece verilecek ziyafetin hazırlığını yapmasını ister. Şeybû yemeği pişirip içine zehir katar. Kayser kızına ise şaraba katması için bayıltıcı ilaç verir. Gece olunca meclis kurulur. Kayser kızı şaraba bayıltıcı ilaç katarak orada bulunan siyahlara şarabı içirir. Ceymûn siyahların ölü gibi düştüğünü görünce bu durumdan şüphelenir ve şarap içmeyi bırakarak kızın saçına yapışıp onu konuşturmaya çalışır. Kız her şeyi anlatır ve Ceymûn kızını öldürür. Bunu gören Şeybû, kaçıp bir dağın tepesine çıkar. Seyyid Cüneyd ise siyahlarla savaşır ve onları öldürür. Seyyid Cüneyd kaleyi yıkıp Mekke ve Medîne'ye gidecek olan zindandaki Müslümanları da yanlarına alarak yola çıkarlar.

Bir süre yol aldıktan sonra Sultân Mansûr'un şehrine varırlar. Mansûr, o dönemde her yıl Kırvân pâdişâhı Abdülmü'min'e haraç verir. Mansûr, Abdülmü'min'e haraç vermemek için bir çare arar ama bulamaz. Seyyid Cüneyd ve gemide bulunanlar gemiden inip bir kervânsaraya gelir ve orada ikâmet etmeye başlarlar. Mansûr vezirinin tavsiyesi üzerine Reşîde'nin yendiği Âhenser'in kardeşi olan Mukâtil'i getirtir. Mukâtil kendine layık bir atın getirilmesini ister. Oldukça kuvvetli ve hırçın bir atı Mukâtil'e getirirler.

Bu sırada Şeybû ile Seyyid Cüneyd şehrin etrafını gezmekteler. Şehrin meydanında bir kalabalığın olduğunu farkeder ve durumu anlamak için Mansûr ile Mukâtil'in olduğu yere giderler. Seyyid Cüneyd, orada atı dizginlemeye çalışırken Mukâtil'in yere düşüp bayıldığını görür. Halkın şaşkınlığı arasında at koşarak Seyyid Cüneyd'in bulunduğu yere gelir. Seyyid Cüneyd, atı bir şekilde uysallaştırır ve seyislere emânet eder. Bu durumu gören Mansûr ise çok şaşırır. Bunun üzerine Sultân Mansûr, Seyyid Cüneyd'i yanına getirtir ve ona kim olduğu hakkında sorular sorar. Bir süre hoşça vakit geçirdikten sonra Mansûr, Seyyid Cüneyd'e Abdülmü'min ile olan durumunu anlatır ve bir savaçının kendisini savaş meydanında yendiğinden ve Hz. Hamza'ya olan düşmanlığından bahseder. Seyyid Cüneyd, Mansûr'un kendi düşmanları olduğunu anlayınca Mansûr'a adı ve soyu hakkında bir şey anlatmaz.

Mansûr'un askerlerinin yolda olduğunu duyan Abdülmü'min, Gürsâr adında bir pehlivân ve onun askeriyle birlikte Mansûr'un olduğu tarafa giderler. İki ordu karşılaşır. Şeybû bu arada Mansûr'un ineğe tapanlardan olduğunu, kendileri hakkında her şeyi bildiğini, kendilerini öldürmek istediğini öğrenir ve bu durumu Seyyid Cüneyd'e söyler. Daha sonra Şeybû, Mansûr'un planlarını öğrenmek için her türlü ilimden anlayan yaşlı bir râhip kılığında girerek onun yanına gider. Mansûr'a kendini hakîm-i Gûsenc olarak tanıtan Şeybû kısa sürede Mansûr'un gözüne girer ve ondan fâl açmasını ister. Şeybû, Seyyid Cüneyd'in büyük bir zafer kazanacağını söyler. Mansûr bu duruma çok sevinir.

Ertesi gün savaş davulları çalınır ve iki ordu savaş meydanında karşılaşır. Gürsâr meydana girer ve er talep eder. Seyyid Cüneyd, Gürsâr'ın karşısına çıkarak onu öldürür. Seyyid Cüneyd meydana er talep etse de meydana kimse çıkmaz.

Şeybû ise kılık değiştirip Gürsâr'ın yasını tutan Gürâz'ın olduğu makâma gider. Şeybû, Gürâz'ın Yahûdî olduğunu anlayarak ona kendini her ilimden

anlayan Rûbîl adında bir Yahûdî olarak tanıtır. Gürâz'ın kuvvetini ve Seyyid Cüneyd'e olan öfkesini gören Şeybû, gece onu öldürmeyi düşünür.

Ertesi gün Seyyid Cüneyd ile Gürâz savaş meydanında karşılaşır. Şiddetli bir şekilde savaştıktan sonra Gürâz ağır yaralı bir şekilde kendi çadırına kaçar. Rûbîl kılığında olan Şeybû, Gürâz'ı o hâlde görünce ağlar ve vücûduna saplanmış okları çıkararak yaralarının tedâvisine başlar. Aslında onu daha kötü bir hâle getirir.

Gürâz'ın Sûzân-ı Câzû adındaki dadısı olanlardan haberdar olur. Gürsâr ve Gürâz'ın intikamını almak için savaş meydanına gelir. Ejderhâ şekline girerek Seyyid Cüneyd'in ellerini bağlar ve Gürâz'ın bulunduğu yere getirir. Birkaç gün geçtikten sonra Şeybû, Seyyid Cüneyd'i kurtarır ve onun yerine yaralı olan Gürâz'ı bağlar. Daha sonra Sûzân-ı Câzû'nun başını keserek Mansûr'un askerinin olduğu yere gelirler.

Ertesi gün Abdülmü'min ve askerleri Gürâz ile dadısının durumundan haberdar olur ve buna çok üzülür. Hz. İdrîs'in kabir ziyâretinden gelen Reşide, olanları öğrenerek savaş meydanına gelir. Seyyid Cüneyd, baştan ayağa zırh içinde olan Reşide'yi tanımaz. Seyyid Cüneyd, Reşide-i Arab ile bir süre savaştıktan sonra onu eliyle kaldırıp yere vuracakken Reşide kendinin bir kadın olduğunu söyler. Bunu duyan Seyyid Cüneyd, Reşide'yi yavaşça yere bırakır. Reşide, Seyyid Cüneyd'e kendini tanıttıca Seyyid Cüneyd kendinden geçer. Şeybû durumun farkına vararak hemen yanlarına gider. Seyyid Cüneyd kendine gelir ve Reşide'ye bakmadan onunla sohbet eder. Şeybû ise hemen Mansûr'a ve sonra Abdülmü'min'e gidip onların kardeş olduklarını ve birbirini bilmeden savaştıklarını söylemeye gider.

Bunu duyan Mansûr ile Abdülmü'min barışarak Seyyid Cüneyd, Reşide ve Şeybû'yu sırayla yanlarında misâfir ederler. Seyyid Cüneyd, Reşide ve Şeybû ilk önce Abdülmü'min'in yanında kırk gün kırk gece kalırlar.

Diğer taraftan, Kâdî ile Muhtâr aç ve susuz bir şekilde bir süre denizde yol aldıktan sonra Deccâl'in ve Deccâl'in eşiği olan dırâz-gûşun bulunduğu bir adaya varırlar. Onları atlattıktan sonra maymunlar adasına oradandan da düvâl-pâyaların bulunduğu adaya giderler. Bir süre yol aldıktan sonra Muhtâr, Kâdî ve maymunlar adasından yanlarına aldıkları Sa'd-ı Mısırî ile birlikte büyük kulaklı kilim-gûşân kavminin bulunduğu adaya varırlar. Birlikte orada pek çok sıkıntıyla mücadele eden Muhtâr, Kâdî ve Sa'd-ı Mısırî sonunda Kaylâfe adında bir pâdişâhı olan Endülüs'e varırlar.

O dönemde Vâsita şehrinde olan Haccâc b. Yûsuf, Hz. Alî'nin soyundan gelen Saîd b. Cübeyr'i ve Ehl-i beyt'ten olan şahısları öldürmek ister. Saîd b. Cübeyr, bir yerden bir yere giderek izini kaybettirme peşindedir. Saîd b. Cübeyr'in ve kendisine tehlike arz eden Seyyid Üseyd'in Medîne'de olduğunu öğrenen Haccâc b. Yûsuf, sinirlenerek zindanda tuttuğu Ehl-i beyt'in sevenlerinden oluşan yedi yüz Müslüman'ı öldürür. Daha sonra on bin askerle birlikte Ka'be'yi yıkıp Saîd b. Cübeyr'i öldürmek üzere yol alırlar. Bir süre gittikten sonra yolda bir kabristânın kenarında dinlenirler.

Ka'be'yi yıkmak üzere geldiğini duyan Hz. Muhammed'in sahâbelerinden olan emîr-zâdeler, kendi aralarında anlaşır yanlarına üç bin asker alarak Haccâc b. Yûsuf'a gece baskını yaparlar. Haccâc b. Yûsuf baskının olduğunu görüp kaçarak

kabristâna girer. Emîr-zâdeler, Haccâc b. Yûsuf'un ordusunu tamamen öldürür ama kabristânda saklandığı için Haccâc b. Yûsuf'u bulamaz.

Haccâc b. Yûsuf, kabristânda saklandığı sırada oraya genç birinin cenazesini getirirler. Haccâc b. Yûsuf, farkedilmesinden korkarak bir tabutun içine girip tabutu üzerine kapar. Ölen gencin yakınları ölüyü kabristâna koyup dışarı çıktıktan sonra Haccâc b. Yûsuf, ölen gencin sorgusunu yapmak için Münker ile Nekîr'in geldiğini görür. Gencin pek çok günah işlemesine rağmen Hz. Alî'ye gönlünde muhabbet beslediği için cennete girdiğini gören Haccâc b. Yûsuf, bu olaydan çok etkilenir ve bir daha Hz. Alî'nin evlâtlarını incitmeyeceğini, Ehl-i beyt'in hizmetkârı olacağını kendi kendine söyler. Kabristândan çıkan Haccâc b. Yûsuf, iblîs ile karşılaşır. Haccâc b. Yûsuf'un durumunu soran iblîs, başından geçen olayları ve kabristânda yaşadığı durumu anlatır. İblîs onu kandırır. İblîsin ona söylediği şeyleri yerine getirmesi için Haccâc b. Yûsuf, Bağdâd emîri Şu'ayb'ın yanına gider ve Şu'ayb'ı yanına alarak elli bin askerle Basra'da cuma namazından çıkan halkı öldürür. Oradan da Kûfe'ye geçer ve Kûfe'de cuma namazından çıkan halkı da öldürür. Haccâc b. Yûsuf, Hânedân-ı Resûl'a düşman olan elli beş emîri seçip orduyu onlara emânet ederek elli bin askerle Mekke ve Medîne şehrini harap etmek için yola çıkar.

O sırada Mekke ve Medîne sâdâtı Hz. Abbâs'ın yanına gelerek ona bu durumla ilgili ne yapmaları gerektiğini sorar. Yüz on yaşında olan Hz. Abbâs'ın isteği üzerine Sa'îd b. Cübeyr ile Seyyid Üseyd Mekke'ye gider. Kendisi ise Medîne'de Haccâc b. Yûsuf'la savaşmak üzere onun gelmesini bekler. Haccâc b. Yûsuf Medîne'ye varınca Hz. Abbâs'ı yanına getirmeleri için Hazîme ile Seyyâr'a haber verir. Hazîme ile Seyyâr, Hz. Abbâs'ı almak için onun yanına gelir ve Haccâc b. Yûsuf'un onu öldürmek istediğini söylerler. Hz. Abbâs aile efrâdıyla vedalaşır ve Haccâc b. Yûsuf'a gelir. Hz. Abbâs'la bir süre konuştuktan sonra onu öldürmekten vazgeçer. Ancak onun torunlarından olan Abdurrahmân adında birini getirterek onu Hz. Abbâs'ın önünde öldürtür.

Haccâc b. Yûsuf daha sonra Sa'îd b. Cübeyr'i öldürmek için Mekke'ye gider. Haccâc b. Yûsuf'un Mekke'ye geldiğini duyan Seyyid Üseyd, Hz. Abbâs'ın torununun intikamını almak için Haccâc b. Yûsuf'un ordusuyla bir süre savaşır pek çok emîr-zâde öldürdükten sonra Yemen tarafına gider. Sa'îd b. Cübeyr ise Ka'be'de kalarak Haccâc b. Yûsuf'un gelmesini bekler. Haccâc b. Yûsuf ordusuyla beraber Ka'be'nin kapısına gelir.

Bu sırada Sa'îd b. Cübeyr, Ka'be'de namaz kılariken secdeye varır ve secdede kendinden geçerek Hz. Alî'yi görür. Hz. Alî, ona Ka'be'nin dışında gelişen olayları anlatır ve onun Ka'be'den dışarı çıkıp Haccâc b. Yûsuf'un önüne gitmesi gerektiğini söyler. Sa'îd b. Cübeyr kendine gelerek Ka'be'nin kapısından çıkınca Hazîme b. Abdullâh, Ziyâd b. Sinân, Seyyâr b. Şemr ve Hâmân b. Sinân Ka'be'nin kapısının önünde onu taşlarlar. Daha sonra sakalından tutup Haccâc b. Yûsuf'un önüne getirirler. Haccâc b. Yûsuf ve yanındakiler Sa'îd b. Cübeyr'i ve o sırada gelen hac kâfilesinde bulunan yetmiş bin mü'mini öldürerek Vâsita'ya giderler.

Haccâc b. Yûsuf, yaptığı kötülükler nedeniyle gözüne bir dem uyku gelmez. Bu duruma bir çare bulunması için Efteh adlı vezirini görevlendirir ve daha önce hiç kimsenin işitmediği hikâyeler anlatan bir muhaddisin getirilmesini ister. Efteh kendi kızının vasıtasıyla başından geçen olayları anlatmak üzere Selîm-i Cevherî adında birini Haccâc b. Yûsuf'un karşısına çıkarır.

Selîm, başından geçen olayları Haccâc b. Yûsuf'a anlatır. Hikâyenin sonunda Selîm, Haccâc b. Yûsuf ile bir anlaşma yaparak tahta çıkar ve onun sorduğu sorulara zekice cevaplar verir. Daha sonra tahtın yanında bulunan gürzü alır ve Haccâc b. Yûsuf'un kafasına vurarak onu öldürür. Selîm, Haccâc b. Yûsuf'un birâderi Muhammed b. Yûsuf'u da öldürerek minâreye çıkar. Olanlardan haberdar olan Haccâc b. Yûsuf'un askeri ve halkı Selîm'in bulunduğu minârenin altına gelir ve minâreyi yıkmaya çalışırlar. Selîm'in daha önce eşi olan perîden aldığı kılı yakar ve perînin gelip kendisini kurtarmasını bekler. Selîm, ümitsizliğe kapılıp aşağı inmeye karar verdiği sırada eşinin kardeşi olan perî gelir ve Selîm'i alarak eşinin yanına götürür.

Diğer taraftan, Seyyid Cüneyd, Reşîde-i Arab ve Şeybû, Kırvân pâdişâhı Abdülmü'min'in yanında bir süre misâfir olarak kalırlar. Daha sonra Sultân Mansûr'un isteği üzerine bazı tereddütleri olsa da Seyyid Cüneyd, Reşîde-i Arab ve Şeybû onun sarayında misâfir olarak kalmaya giderler. Onların şehre geldiğini gören Mansûr, çok sevinir ve onları karşılamaya gider.

Günlerden bir gün Mansûr'un, Reşîde'nin resmine bakıp âşık olan ve bu yüzden zincirlerle bağlanarak bir odaya konan oğluna bakan dadı, Reşîde'nin nerede olduğunu sormak için Seyyid Cüneyd'in bulunduğu saraya gider. Saraya gireceği vakit bir pencereden bakar ve Reşîde külâhını başından çıkarmış bir şekilde Şeybû ile konuştuğunu görür. Reşîde'yi görür görmez tanıyan dadı bu durumu hemen Mansûr'a anlatır. Mansûr bir plan yaparak Seyyid Cüneyd, Reşîde ve Şeybû'yu bir ziyâfete davet eder. Ziyâfet sırasında Mansûr'un askerleri kapıları kilitleyip kendilerine saldırdıklarını görünce Şeybû hemen pencereden kaçır. Ancak Seyyid Cüneyd ile Reşîde'yi yakalarlar.

Mansûr'un bir damadının askerleriyle beraber şehre yaklaştığını duyan Şeybû hemen çavuş kılığında girerek Mansûr'un damadını karşılamaya gider. Mansûr ve onun damadı arasında geçen konuşmaları dinleyen Şeybû, Mansûr'un Gûsenc'i getirme isteği üzerine Gûsenc şekline girip Mansûr'un yanına gelir. Seyyid Cüneyd'in öldürülmesine ve Reşîde'nin şu an kendi oğluyla evlendirilmesine izin vermeyen Gûsenc, Mansûr'a Seyyid Cüneyd ve Reşîde'ye ne yapacağını anlatır.

Şeybû, Mansûr'un yanından ayrılır ve çalgıcı kılığında girerek saraya gelir. Çalgıcılığıyla Mansûr'un ve damadının dikkatini çeken Şeybû, onlara kendini Mısır'dan gelen Şagâl mutribin oğlu olarak tanıtır. Bu duruma çok sevinen Mansûr, Reşîde'nin ve oğlunun gönüllerini ferahlatması için Şeybû'yu onların yanına gönderir.

Şeybû daha sonra Reşîde'nin yanına gider. Şeybû'yu sesinden tanıyan Reşîde gülmeye başlar. Şeybû, hemen hîle çantasından bayıltıcı ilaç çıkarıp ateşin üzerine saçır. Ateşin üzerinden tüten dumanı koklayan herkes bayılır. Şeybû, Reşîde'yi oradan kurtarıp gece yarısı saraydan dışarı çıkarlar.

Ertesi gün kendine gelen hizmetkârlar durumu Mansûr'a anlatırlar. Şeybû ve Reşîde kılık değiştirip Mansûr'un bulunduğu yere gelir. Kendini Yahûdî biri olarak tanıtan Şeybû, her ilimde mâhir olduğunu ve fâl açtığını söyler. Mansûr, Reşîde'nin durumunu kılık değiştiren Şeybû'ya sorar. Şeybû, Reşîde ve kendisi hakkında Mansûr'a bilgi verirken bir haberci gelip Mansûr'a kardeşi Suâde'nin on bin askerle şehrin yakınına geldiğini haber verir.

Bunu duyan Şeybû, bir plan yapar ve gece vakti olunca Mansûr'un ordusu ile Mansûr'un kardeşi olan Suâde'nin ordusu karşılaşır. Her iki ordu karşılarındaki ordunun Abdülmü'min'e ait olduğunu sanarak birbirleriyle savaşırlar. Suâde gece karanlığında kardeşi Mansûr'un elinde ölür ve her iki ordu büyük bir hezimete uğrar. Gün ağarınca Şeybû tarafından kandırıldığını anlayan Mansûr, kardeşinin cesedini tabuta koyup ağlayarak şehre gelir.

Şeybû ise Reşîde'ye gelip durumu anlatır. Bu duruma çok sevinen Reşîde, Şeybû ile ağıt yakan kadınlar şekline girerek Mansûr'un taziyesine giderler. Seyyid Cüneyd'e nasıl bir ceza verileceğini kararlaştıran Mansûr, daha sonra yemek pişirilmesi için emir verir. Şeybû yemek yapmakta usta olduğunu söyleyerek hemen yemek yapmaya başlar ve yemeklere bayıltıcı ilaç döker. Yemeği yiyen herkes bayıldıktan sonra Reşîde ile Şeybû, Seyyid Cüneyd'i zindandan kurtarır. Seyyid Cüneyd, Mansûr ile damadını öldürdükten sonra Reşîde ve Şeybû ile beraber çölde yol almaya başlarlar.

Mısır tarafına doğru giden Seyyid Cüneyd ve yanındakiler, bir süre gittikten sonra deryada bir kalenin olduğunu görürler. Bunları gören gözcüleri hemen yanlarına varıp kaleye gelmelerini ister. Şeybû, gözcülerden bazılarını öldüren Reşîde ile Seyyid Cüneyd'e onları öldürdükleri için hata yaptıklarını, bu kalede Zehrâ adında bir cadının bulunduğunu ve birlikte hemen kaçmaları gerektiğini söyler. Seyyid Cüneyd, Şeybû'ya sinirlenir ve onu yanlarından kovar.

Zehrâ-yı Câzû ikisini yakalar ve kaleye getirir. Daha sonra Reşîde'ye sorular sormaya başlar. Reşîde aslında kim olduğunu saklamaya çalışsa da Zehrâ-yı Câzû onun Reşîde olduğunu anlar. Zehrâ-yı Câzû, Reşîde'ye kendisine âşık olan bir oğlunun olduğunu ve onunla evledirmeyi düşündüğünü söyler.

Şeybû onların yakalanıp kaleye götürüldüğünü görünce onları kurtarmak için bir çare aramaya başlar. Sonunda Şeybû, derya ortasında bulunan kaleye girmek için bir köylü vasıtasıyla bir yol bulur. Şeybû o kalenin su ihtiyacını karşıladıkları bir delikten içeri girer ve kuyunun başında su çeken adamları öldürerek Zehrâ-yı Câzû'nun bulunduğu yere gelir. Zehrâ-yı Câzû o sırada tahtın üzerinde oturarak Seyyid Cüneyd'i öldürüp Reşîde'yi evlendirmek için ikisini önüne getirtir. Zehrâ'nın oğlunun istemesi üzerine Zehrâ, yarın Seyyid Cüneyd'i köpeklerle yedirteceğini bugün ise ziyâfet verip eğleneceklerini söyler. Bunun üzerine Seyyid Cüneyd ile Reşîde'yi alıp yerlerine bırakırlar ve eğlenmeye başlarlar.

Şeybû, daha önce suya kattığı bayıltıcı ilacın etkisinin az olduğunu görür ve o ilaçtan hem şarâba katar hem de yanan mumların alevlerine saçar. Şarâptan içen veya mumdan çıkan dumanı koklayan herkes bayılır. Şeybû, hemen Seyyid Cüneyd'i kurtarır ve beraber Reşîde'nin olduğu yere gelirler. Reşîde'yi kurtarıp Zehrâ-yı Câzû'nun ve oğlunun başlarını keserler. Daha sonra önlerine çıkan bütün cadıları öldürüp kalede bulunan Müslüman esirleri kurtarırlar. Seyyid Cüneyd, Reşîde, Şeybû ve iki Medîneli yola çıkarlar.

Yirmi gün sonra akarsuyun olduğu güzel bir yere varırlar. Anter oğlu Kays'ın makâmı olan bu yerde Seyyid Cüneyd, Reşîde'nin rahat bir şekilde yıkanması için bir gezintiye çıkar. Reşîde'ye âşık olan Kays, Seyyid Cüneyd ile Reşîde'nin yanındaki değerli eşyalarla yüklü atları görür ve harâmîlik etmek için hemen Reşîde'nin bulunduğu yere gelir. Reşîde ile Şeybû, Kays'la mücâdele etmelerine rağmen Kays ikisini yakalar ve kendi çadırına götürür.

Bu sırada namaz kılmakta olan Cüneyd, olanlardan habersiz namaz kılmayı tamamlar ve Reşîde'nin olduğu yere gider. Ancak Reşîde'yi ve onun yanındakilerini göremez. Seyyid Cüneyd bir süre yürüdüktan sonra Kays'ın çadırını görür. Seyyid Cüneyd, Kays'ı öldürmek üzereyken onun Hz. Alî ve Hz. Hamza'ya dua ettiğini duyar.. Kays'ın dedesinin Hz. Hamza'nın hizmetinde olduğunu ve kendisinin Reşîde'ye âşık olup onu aramak için çöllere düştüğünü öğrenen Seyyid Cüneyd, Kays'a kendini tanıtır. Ancak Reşîde kendini ona tanıtmaz. Kays, hemen Seyyid Cüneyd'den özür diler ve ona gidecekleri yol hakkında bilgi verir. Daha sonra Reşîde'nin yanlarında olduğunu bilmeden Reşîde'yi bulmak için yola koyulur.

Seyyid Cüneyd, Reşîde ve Şeybû on gün yol aldıktan sonra Hz. Hamza'nın diktiği söğüt ağaçlarının olduğu yere gelirler. Hz. Hamza'nın Seyyid Cüneyd'e yazdığı vasiyet mektubunu okuduktan sonra söğüt ağaçlarından birer parça alıp pazılarına bağlarlar ve yollarına devam ederler. Bir süre yol aldıktan sonra yüz binlerce karganın kara bir bulut gibi üzerlerinde dolaştığını görürler. Ancak pazılarına bağladıkları söğüt ağacının parçaları sayesinde kargalar onlara yaklaşamaz.

Dinlenmek için konakladıkları yerde Şeybû'nun pazısındaki söğüt ağacının parçası kırılır. Şeybû, bunu almaya ihtiyaç duymaz ve Seyyid Cüneyd'in yanına gelir. O sırada bir karga gelip Şeybû'nun başına konar ve onun yüzünü gözünü delik deşik eder. Bir süre sonra Şeybû kargaya dönüşür. Seyyid Cüneyd ile Reşîde Şeybû'nun karga dönüşmesi nedeniyle çok üzülür ve uçmaması için Şeybû'yu bir kafese koyarlar. Seyyid Cüneyd'in çok kötü bir hâlde olduğunu gören Reşîde, Seyyid Cüneyd'e Keynâs-ı Perî'nin eşi, kendi saçından üç kıl koparıp kendisine verdiğini ve sıkıntılı bir durumda o killardan birini yaktığı an Keynâs'ın eşinin kendi yanlarına gelebileceğini söyler. Bunun üzerine Seyyid Cüneyd ve Reşîde, Şeybû'yu da yanlarına alarak pâdişâhın adı Fercân olan bir şehre varıp bir sarayda konaklamaya başlarlar.

Diğer taraftan; Muhtâr, Kâdî ve Sa'd-ı Mısrî, deryada bir süre yol aldıktan sonra Endülüs şehrine varırlar. Bir gün şehrin içindeki kalabalığın ne olduğunu merak eden Muhtâr ve dostları olanları seyretmek için kalabalığın bulunduğu yere giderler. Durumun ne olduğunu anlamaya çalışan Muhtâr, ok atmada oldukça başarılı Bektaş adında Bir Türk'ün meydana gidip ok atacağını öğrenir. Pâdişâhın, Fercân adındaki düşmanı karşısında Bektaş'ı yanında tutmak için çabaladığını ve bunun için günlük ona bin dînâr verdiğini öğrenen Muhtâr, hemen meydana girer. Muhtâr'ın ok atmadaki hünerini gören pâdişâh, Muhtâr'ı yanına çağırır. Pâdişâhın ve halkın takdirini alan Muhtâr, pâdişâhın isteği üzerine halkın gideceği yolu kapatan bir ejderhâyı öldürür. Ejderhânın öldürüldüğü haberini duyan pâdişâh, Muhtâr'a çeşitli ikramlarda bulunur.

Muhtâr'ın daha önce kilim-gûşlar şehrini kurtarmak için Bûcâl-i Dîv'i öldürdüğünü duyan kardeşi Kurâs, ordusuyla beraber kilim-gûşlar şehrini istilâ edip Endülüs şehrine gelir. Kurâs elli bin askerle Endülüs şehrini kuşatır ve pâdişâha Muhtâr'ı istediğini söyler. Muhtâr ile Kurâs arasında gelişen uzun bir mücadele sonunda Kurâs, Muhtâr'ı yakalar ve kendi askerlerine emânet ederek savaşa savaşa Endülüs şehrine gider. Ancak şehrin surları sağlam olduğu için Kurâs kendi askerlerinin bulunduğu yere geri döner.

Bu sırada Kurâs'ın kızı Mâhû, Muhtâr'ı görünce ona âşık olur ve babasını iknâ ederek Muhtâr'ın öldürülmesini engeller. Mâhû'nun gözetiminde Muhtâr,

zindana götürülür. Mâhû, kendisiyle evlenme şartıyla Muhtâr'la beraber kaçabileceğini söyler. Muhtâr, bir plan yapar ve kızı zindanda bırakarak oradan kaçar. Ancak Endülüs şehrinin etrafı surlarla çevrili olduğu için şehrin içine giremez.

Diğer taraftan; Seyyid Cüneyd, Reşîde ve karga şeklinde kafeste olan Şeybû Fercân'ın şehrinde on gün kalırlar. Reşîde, Keynâs-ı Perî'nin eşinden aldığı kılı yakar. Reşîde, bir süre sonra gökten perînin bir ak kuş şeklinde geldiğini görür. Reşîde, perîye Şeybû'nun durumunu ve Cüneyd'in üzüntüsünü anlatır. Perî, kendisinin bu işe bir çare bulamayacağını ancak kız kardeşinin çare bulabileceğini, onları Âteş-sûz-ı Câzû'nun yanına götürebileceğini, ölmüş olan Habîb-i Attâr'ın oğlunun ciğerini ve gözünü yediği takdirde Şeybû'nun iyileşebileceğini ancak ona varmak için çok tehlikeli bir yoldan geçmek zorunda olduklarını söyler.

Reşîde, durumu Seyyid Cüneyd'e anlatır ve Seyyid Cüneyd yeminler ederek Şeybû için ejderhânın ağzına girmek gerekse bile onun için girer ve onu kurtarırım der. Ertesi gün bir perî gelir ve Seyyid Cüneyd'e nereye gideceğini, ne yapacağını ve Hz. Hamza'nın bile geçemeyip geri döndüğü yolun tehlikelerini anlatır. Perî onu bu işten vazgeçirmeye çalışsa da Seyyid Cüneyd iknâ olmaz ve yola çıkmak için Siyâmek zırhını giyer, silahlarını kuşanır, Reşîde ile vedalaşır Şeybû'yu Reşîde'ye emânet ettikten sonra perîyle beraber Hz. Hamza'nın diktiği söğüt ağacının yanına gelirler. Seyyid Cüneyd, yanına söğüt ağacından birkaç parça alıp perîyle birlikte gökyüzüne havalanır. Seyyid Cüneyd bu yolda pek çok perî ve cadıyla mücadele eder. Prîler diyarındaki halka İslamiyet'i anlatır ve orada bulunan herkes Müslüman olur. Sonunda Seyyid Cüneyd, Âsım, Esed, Keynûs ve Şîrvâne Hz. Hızır'ın yardımıyla Reşîde'nin olduğu evin üzerine inerler. Seyyid Cüneyd hemen Habîb-i Attâr'ın ve çocuklarının gözlerini ve ciğerlerini Şeybû'ya yedirir. Şeybû daha sonra Seyyid Cüneyd'in ayağına kapanarak ona teşekkür eder. Bu sırada Keynûs, sıkıntılı durumda yakıp kendisini çağırması için Seyyid Cüneyd'e saçından kıllar koparıp verir ve izin isteyerek onlardan ayrılır.

Diğer taraftan Kurâs, Endülüs şehrini kuşatmış ve onların teslim olmalarını bekler. Kâdî ile Sa'd-ı Mısrî Endülüs şehrinin içindeyken Muhtâr ise şehrin dışında fırsat bulduğu sırada Kurâs'ın askerlerini öldürür ve şehrin içine ok atarak Endülüs şâhına haber gönderir. Muhtâr'ın attığı oklardan birini Kaylâfe'ye getirirler. Muhtâr'ın yazdıklarını okuduktan sonra Kaylâfe hemen Fercân'a iletmek üzere Muhtâr için bir mektup yazdırır. Mektûbu Muhtâr'a iletmek üzere bir kadına verir. Kadın, gizli bir yoldan çıkarak mektûbu Muhtâr'a iletir. Muhtâr mektûbu vermek üzere Fercân'a gider. Fercân mektûbu okur ve sinirlenerek gücü yettiği takdirde Hz. Hamza'nın soyundan gelenlerin tamamını yakalayıp Kurâs'ın eline vermek istediğini söyler.

Bu sırada Fercân'ın şehrinde olan Şeybû, iyileştikten sonra Seyyid Cüneyd'den izin alarak dışarda gezintiye çıkar. Şeybû'nun neyi iyi üflediğini ve çeşitli oyunları sergilediğini halktan duyan Fercân'a, onun isteği üzerine Şeybû'yu getirirler. Şeybû, o sırada Fercân'ın yanında duran Muhtâr'ı görünce tanır, ancak Muhtâr onu tanımaz. Şeybû, bir süre hokkabazlık yaptıktan sonra Muhtâr'a kendini tanıtır ve onunla bir süre konuştuğundan sonra onu Seyyid Cüneyd'in yanına götürür. Başından geçen olayları Seyyid Cüneyd ve yanındakilerine anlatır. Endülüs şehrinin Kurâs tarafından kuşatıldığını ve Kâdî'nin orada olduğunu duyan Seyyid Cüneyd, oraya gidip Müslüman halkı Kurâs'ın elinden kurtararak oradan da Acem mülküne gitmek istediğini söyler.

Bu sırada Seyyid Cüneyd, Esed, Âsım ve Şeybû'yu yanına alarak la'l ve mücevherle dolu üç tabakla birlikte pâdişâhın bulunduğu yere gider. Seyyid Cüneyd, pâdişâha kendini bir tüccar olarak tanıtır ve Endülüs şehrine onlarla birlikte gelip oradan da kendi vatanları Hicâz'a gitmek istediğini söyler. Seyyid Cüneyd, dostlarıyla beraber Reşide'yi de yanına alarak Endülüs şehrine doğru yola çıkarlar.

Kurâs'ın birbirinden güçlü Kâhûr ve Şâkûr adında iki oğlu vardır. Kâhûr, bir çalgıcıdan Reşide'nin vasfını işitir ve çalgıcıdan bunun kim olduğunu sorar. Çalgıcı çantadan Reşide'nin resmini çıkarıp kendisine verir ve Reşide'nin başından geçen olayları anlatır. Kâhûr, Reşide'yi görmeden ona âşık olur. Kâhûr, Reşide'nin Abdülmü'min'in yanında olduğunu duyunca Abdülmü'min'in şehrini yıkarlar. Reşide'yi orada bulamayan Kâhûr, Sind şehrine gider ve orayı da yıkar. Reşide'nin Endülüs şehrine gittiğini öğrenen Kâhûr, ordusuyla beraber Endülüs'e gelir.

Diğer taraftan; Seyyid Cüneyd, Fercân ile birlikte Endülüs'e doğru yol alırlar. Şeybû ise onlardan ayrılır ve Kâhûr'un Reşide'yi aramak için gittiğini bildiğinden Kâhûr adına bir mektup yazar. Şeybû, Kâhûr'un habercisi şeklinde bu mektubu Kurâs'a iletir. Şeybû daha sonra iblisin kardeşi Lâkîs kılığında girerek Kurâs'ın tâciyle birlikte Kâhûr'un yanına gelir. Kurâs'ın kavmi iblise taptığı için Kâhûr, Şeybû'ya inanır ve onun söylediği şeyleri hemen yerine getirmeye çalışır. Şeybû bir süre Kâhûr'un yanında kaldıktan sonra çıkar ve daha sonra çalgıcı kılığında tekrar geri gelir. Bir süre çalgıcılık yaptıktan sonra onlara bayılıcı ilaçla terbiyelenmiş helva yedirir. Orada bulunan herkes bayılınca Şeybû, Şâkûr'u öldürür ve Kâhûr'u bağlayarak Seyyid Cüneyd'in önüne getirir. Seyyid Cüneyd onunla savaş meydanında karşılaşmak istediğinden onu serbest bırakır.

Kâhûr, babası Kurâs'ın yanına gider ve olanları ona anlatır. Kurâs ordusuyla beraber Seyyid Cüneyd'e doğru yol alır ve sonunda iki ordu savaş meydanında karşılaşır. Esed, Kurâs'ın pek çok askerini öldürür ve onların geri çekilmesini sağlar.

Seyyid Cüneyd'in askeri Kurâs'ın askerini Endülüs şehrinde uzaklaştırınca Kaylâfe şehrin kapılarını açtırır. Kâdî ile Sa'd-ı Mısırî, Seyyid Cüneyd'i görünce onun ayağına kapanırlar. Bir süre hasret giderdikten sonra Kâdî, Seyyid Cüneyd ile Reşide'nin nikâhını kıyar.

Ertesi gün iki ordu karşılaşır. Esed, yirmi kişiyi öldürdükten sonra karşısına Kâhûr gelir. Kâhûr, Esed'i yaraladığı için Reşide meydana gelir ve Kâhûr'la savaşır. Reşide'ye âşık olan Kâhûr, Reşide ile savaştığını bilmeden bir süre onunla mücâdeleye devam eder. Reşide, Kâhûr'u ağır bir şekilde yaraladığı için Kâhûr kendi ordusunun bulunduğu yere kaçır. Bu sırada oğlunun yaralandığını gören Kurâs, sinirlenerek Reşide'nin karşısına çıkar. Kurâs, Reşide ile bir süre onunla mücâdele ettikten sonra onu yakalar. Daha sonra meydana giren Âsım'ı da tutar ve kendi ordusunun bulunduğu yere getirir. Savaşa ara verildikten sonra Reşide'yi Kurâs'ın önüne çıkarırlar. Kurâs, oğlunun ağır bir şekilde yaralanmasına neden olan Reşide'ye pek çok işkence ettikten sonra onun saçlarını keser. Reşide ise oradan kurtulmak için Allâh'a dua ederek uykuya dalar. Reşide, Hz. Fâtıma'yı rüyâda görür ve yine sağlığına kavuşur.

Şeybû bu sırada Kâhûr'un yaralarını tedavi etmekle uğraşır. Şeybû, Reşide'nin yakalandığı haberini duyunca hemen Kurâs'a gelir ve Reşide'nin zincirlerini çözdürür.

Seyyid Cüneyd ise o sırada olanlardan habersiz avlanmak için savaş meydanından uzak bir yerdedir. Seyyid Cüneyd av yerindeyken devler onu yakalar. Devler, onu yeme planı yaparken Seyyid Cüneyd, Hz. Muhammed'in öğrettiği duayı okur ve onlardan kurtulur. Kendi ordusunun bulunduğu yere gelen Seyyid Cüneyd, Reşîde'nin yakalandığını duyunca gece vakti Kurâs'ın olduğu yere gider. Seyyid Cüneyd, Reşîde ile Âsım'ı kurtararak birlikte kendi ordusunun bulunduğu yere gelirler.

Sabah olunca Seyyid Cüneyd ile Kurâs tekrar savaş meydanında şiddetli bir şekilde savaşır ve sonunda Seyyid Cüneyd, Kurâs'ı yakalar. O sırada Kurâs'ın dadısı Sedviye-i Câzû, Seyyid Cüneyd ile Kurâs'ı yutarak Kurâs'ın ordusunun bulunduğu yere getirir. Sedviye'nin zehirli dişi Seyyid Cüneyd'i yaraladığı için Seyyid Cüneyd baygın bir şekilde yatar. Kurâs, Seyyid Cüneyd'i çadırın sütûnuna bağlar ve râhip kılığına girmiş Şeybû'nun anlattığı hikâyeleri dinler.

Reşîde geceleyin Kurâs'ın çadırına gelir. Şeybû o sırada Kurâs ve yanındakilere içinde bayıltıcı ilaç olan helva verir. Kurâs ve yanındakiler bayılınca Reşîde; Kurâs'ın, Kâhûr'un, dadının ve orada bulunan herkesin başını keser. Daha sonra Seyyid Cüneyd'i alarak Fercân'ın sarayına getirirler. Ölü gibi yerde yatan Seyyid Cüneyd'i uzun süre tedavi etmeye çalışsalar da Seyyid Cüneyd kendine gelmez. Reşîde, Keynûs'un verdiği bir kılı yakarak onun gelmesini bekler. Reşîde, Keynûs'a durumu anlatır ve Keynûs, Şeybû'yu yanına alıp Habîb-i Attâr'ın Müslüman olan oğullarından birinin kanını bir şişeye koyarak Seyyid Cüneyd'in yanına gelirler. Getirdikleri kanı Seyyid Cüneyd'e az az içirirler. Seyyid Cüneyd, yavaş yavaş iyileşmeye başlar. Bir süre sonra Seyyid Cüneyd ile Reşîde dillere destân bir şekilde evlenir. İki ay orada kaldıktan sonra Seyyid Cüneyd, sultândan izin isteyerek Mısır'a doğru yola çıkarlar.

Denizde dört ay yol aldıktan sonra İskenderiye'ye varırlar. Bir gün Muhtâr ile Şeybû cuma namazını kılmak için bir câmiye giderler. Muhtâr, hutbe sırasında Ebû Türâb'a kötü sözler söyleyen Abdullâh Yezîd'i öldürür. Orada bulunan topluluk Muhtâr'ı dövüp boynuna ip geçirerek sürüklerler. Şeybû, hemen gelir ve durumu Seyyid Cüneyd'e anlatır. Şeybû, Muhammed b. Yezîd tarafından yazılmış bir mektup hazırlayarak haberci kılığında kardeşi Âs'a götürür. Mektupta Seyyid Cüneyd'in sayılamayacak kadar askerinin olduğunu, Mekke, Medîne ve Bağdat'ta yaşayan yandaşlarını öldürüp Dımışk'a doğru geldiğini söyler. Şeybû, Âs'ın yanına vardığında, Muhtâr'ı Âs'ın önüne getirirler. Âs'ın sorularına cevâp veren Muhtâr, Şeybû'yu görünce tanır. Vezir, Şeybû'nun uzattığı mektûbu okur. Şeybû ile askerler, Muhtâr'ı zindana götürürler.

Şeybû daha sonra olanları Seyyid Cüneyd'e anlatır. Esed, Âsım ve Şeybû Âs'ın taziyesine gidip ağıt yakmak için kılık değiştirirler. Ağıt yaktıktan bir süre sonra Şeybû, tütsü kabına bayıltıcı ilaç döker. Âs hariç olmak üzere sarayda olan herkesi öldürüp Muhtâr'ı kurtarırlar. Şeybû, bir plan yapar ve sonunda Muhammed b. Yezîd'in ordusuyla Âs'ın ordusunu gece vakti karşı karşıya getirir. İki ordu arasında şiddetli bir savaş olur. Sabah olunca Âsım ve Esed, Âs ile Muhammed b. Yezîd'i öldürür. Seyyid Cüneyd bu durumdan hoşnut kalmaz ve Acem diyârına gitmek istediğini söyler. Seyyid Cüneyd, Reşîde, Kâdî ve Şîrvâne; Şeybû, Muhtâr, Esed ve Âsım ile vedalaşır Acem diyârına doğru yola çıkarlar. Şeybû, Muhtâr, Esed ve Âsım ise Habeş'e doğru yol alırlar.

Seyyid Cüneyd, Reşîde, Kâdî ve Şîrvâne bir süre yol aldıktan sonra Sivas'a varırlar. Oradadan da uçan atlara binerek oradan da Hârezm'e giderler. Burada iyi

bir şekilde karşılanıp bir süre hoşça vakit geçirirler. İki ay sonra Reşîde ile Seyyid Cüneyd'in bir çocukları doğar ve ona Abdurrahman adını koyarlar. Abdurrahman'dan sonra bir kız çocuğu doğar ve onun adına da Sâre koyarlar. Daha sonra Seyyid Cüneyd ve yanındakiler, uçan atlara binerek Âmû diyârına gelirler. Bir süre sonra Reşîde, Ebû Müslim'in atası olacak Üseyd adında bir erkek çocuğu ile Evlâ-yı Kerîme adında bir kız çocuğu doğurur. Muhammed Zemcî'nin gördüğü bir rüya üzerine Evlâ-yı Kerîme'yi ona nikâhlarlar.

Bir süre sonra uçan atlara binerek Merv'e giderler. Kâdî, oranın Küseyr adındaki hükümdârın kızıyla evlenir. O yerde Rüstem'in soyundan gelen Kelîme adında bir kız Üseyd'le evlenir. Seyyid Cüneyd doksan yaşına ve Reşîde ise yetmiş beş yaşına gelir. Üseyd'i evlendirdikten iki yıl sonra Seyyid Cüneyd hastalanarak vefât eder. Bir süre sonra Abdurrahman ve Üseyd hâricîlerden çekinerek Irak'a gider. Üseyd ve eşi Kelîme ise Ebû Müslim'in doğmasını beklemektedir.

2. Hikâyenin Müellifi

Kısâ-i Seyyid Cüneyd ve Reşîde-i Arab tercümesini incelediğimizde müellif/râvî olarak karşımıza çıkan şahıs, Ebû Hafs-ı Kûfî'dir. Meddâh anlatım tarzının benimsendiği hikâyede bağlama göre Ebû Hafs-ı Kûfî, Hârûn Reşîd'in duygu ve düşünceleri üzerinden okura/dinleyiciye bazen nasihat verir bazen de Hârûn Reşîd'in uyarısı üzerine hikâyeye kaldığı yerden devam eder. Böylece Ebû Hafs-ı Kûfî, hikâye boyunca çoğu zaman Hârûn Reşîd'in takdirini kazanarak onun çeşitli ikramlarına nail olur. Hikâyede Ebû Hafs-ı Kûfî'ye hitap edilmeden önce birtakım kalıp ifadeler kullanılır. Bu kalıp ifadeler özellikle bir olaydan diğer olaya geçiş sırasında “*Ebû Hafs-ı Kûfî şöyle rivâyet eder ki, müellif-i kitâb yani Ebû Hafs-ı Kûfî rivâyet eder ki, muhaddis şöyle rivâyet eder ki, hudâvendân-ı ahbâr Ebû Hafs-ı şîrîn-güftâr şöyle rivâyet eder ki*” şeklinde kullanılır. Ancak aynı kalıpların, çoğul şahıs eki alarak Ebû Hafs-ı Kûfî'nin ismi söylenmeden “*râvîler rivâyet ederler ki, hudâvendân-ı ahbâr şöyle rivâyet ederler ki, güyendegân-ı hikâyet şöyle rivâyet ederler ki*” şeklinde kullanıldığı da görülür. Ayrıca hikâyede yer alan “Müellif-i kitâb eydür: Ebû Hafs'ın rivâyetinden nakl ider (İ303^b).” ifadesi de göz önünde bulundurulduğunda asıl müellifin Ebû Hafs-ı Kûfî mi yoksa başka biri mi olduğu hakkında birtakım şüphelerin ortaya çıktığı görülür.

Yukarıda yer alan ifadelere göre şöyle bir değerlendirmede bulunmak mümkündür. Önceki zamanlarda râviliği ile meşhûr Ebû Hafs-ı Kûfî tarafından anlatılagelen hikâye, beğeni toplayıp bir halk hikâyesi hüviyetini kazanarak pek çok kişi tarafından yıllarca dilden dile aktarılır. Bu hikâye, daha sonra bir müellif tarafından kaleme alınarak hikâyenin sözlü edebiyattan yazılı edebiyata aktarılmasına olanak tanır. Böylece hikâyeyi daha önce rivâyet eden Ebû Hafs-ı Kûfî de hikâyede râvî olarak yerini alır.

Bu açıklamaya binaen Ebû Hafs-ı Kûfî hakkında yapılan araştırmalar neticesinde “Ebû Ömer Hafs b. Gıyâs b. Talk en-Nehâî el-Ezdî (d.117/735 - ö.194/810)” isminde bir muhaddise ulaşıldı. Söz konusu muhaddis, Kûfe'de doğmuş ve Hârûn Reşîd zamanında Bağdat'ta iki yıl ve Kûfe'de on üç yıl kadılık yapmıştır. Ebû Hanîfe'nin talebelerinden biri olan bu şahsın hadis münekkitletince sika¹ kabul edildiği gibi tedlîste² bulunmakla da itham edildiği söylenir. Ayrıca

¹ “Râvinin güvenilir olduğunu ifade eden hadis terimi.” (Yücel, 2009: 175-176).

² “Râvinin, hocasından işitmediği bir hadisi ondan duymuş gibi nakletmesi anlamında bir terim.” (Erul, 2011; 262-264).

İmâmiyye mezhebi mensuplarının onu muteber hadis râvilerinden biri olarak kabul ettiği görülür (Köse, 1997: 118). Buna göre Ebû Ömer Hafs b. Gıyâs b. Talk en-Nehâf el-Ezdi'nin muhaddisliği hakkında iki farklı görüş mevcuttur. Birincisi onun güvenilir ve İmâmiyye mezhebi mensupları tarafından kabul görmüş bir muhaddis olduğu, ikincisi ise onun uydurma hadisleri rivâyet eden biri olduğu görüşüdür. Birbirine zıt iki görüşe bakılırsa Ebû Ömer Hafs b. Gıyâs b. Talk en-Nehâf el-Ezdi'nin kendi döneminde ve sonrasında tartışılıp konuşulan oldukça meşhur bir râvî olduğu düşünülebilir. Ancak râvîliğiyle meşhur olan bu şahsın, hikâye rivâyet ettiğine dair herhangi bir bilgiye ulaşılamamıştır.

3. Hikâyenin Mütercimleri

Yapılan araştırmalar neticesinde *Kıssa-i Seyyid Cüneyd ve Reşide-i Arab* adlı eserin Farsçadan yapılan iki tercümesine ulaşıldı. Bu tercümelere biri Vâhidî tarafından yapılan İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi Nu: 92 Barkod NEKTY00172'de yer alan tercümedir. Diğeri ise Yahyâ b. Abdullâh El-Çerkesî tarafından yapılan Süleymaniye Yazma Eserler Kütüphanesi Fatih koleksiyonu Nu: 4354'de yer alan tercümedir.

3.1. Vâhidî

Eserde, Vâhidî ile ilgili bilgiye sadece tercümenin sonunda kendi yazdığı şiirde rastlanır. Baştan sona nasihat içeren hikâyeyi belâgat bahçesine benzeten Vâhidî, herkesin bu hikâyeden nasiplenmesi için tercüme ettiğini dile getirir:

“Hamdû'lillâh eyledüm işbu kitabı tercüme
Es'ad-ı sâ'atda giydi [bir] libâs-ı ihtiyâm
Bir elif-ğadd lâm sîm-ten hûb oldu kim
Şah'n-ı bostân-ı belâgatda ider her-dem hîrâm
Kim görürse anı olur 'âşık-ı şûrîdesi
Gösterür kaçd-ı vişâlinde be-ğâyet ihtimâm
Kim okursa hüsniñ reyhân(i)-hâttın hayrân olur
Şöyle ki bahr-ı şafâda bulur istiğrâk-ı tâm
Bu kitâbuñ tercümesine sebep olana Hâk
Bunda 'izzet virsün anda cennet-i 'Adn-ı mağâm
Fârisiden Türki'ye döndüğüne oldur sebep
Okuyup bu kışşadan hişşe ala her hâş u 'âm
Zîra bu kışşa ser-â-ser nuş u pend-âmîzdür
Hem hikâyât-ı garîbile bulupdur intizâm
Mümtezicdür ser-te-ser çand-ı 'ibârâtıyla hem
Tâ ki dil tütîleri yiyüp ola şîrîn kelâm
Oldı bu Seyyid Cüneyd'ün kışşası bir yâdgâr
Kim okına her mecâlisde ilâ-vaqti'l-kiyâm
Okuyanuñ okudukça ola şevki ber-mezîd
Diñleyenün diñledükçe ola zevki ber-devâm

Vâhidî'nün maşşad-ı aqşası oldur kışşadan
 Hışşe baqş ide kim oqursa du'adan ve's-selâm
 Gerçi kim işbu kitâb oldı tamâm ammâ kabûl
 Olmazısa bâb-ı devlet-baqşda olmaz tamâm
 Neşrdür ammâ olupdur sec' ile ârâste
 Câ-be-câ hem cân-fezâ nazmıla bulmuşdur nizâm

Her ki diler rahmet-i Haq çok kazana

Du'â ide yazdurana ve yazana (Cığa, 2018:902-904)”

Şiirde görüldüğü üzere Vâhidî, tercümeyle neden yaptığını dair duygu ve düşüncelerini belirttikten sonra mahlasını yazarak şiiri tamamlar. Bu tercümenin ne zaman yapıldığına dair eserde herhangi bir bilgiye rastlanmamaktadır. Ancak aynı eserin tercümesini yapan Yahyâ b. Abdullâh El-Çerkesî'nin eserine bakıldığında kendisinin yazdığı Farsça şiir ve ketebe kaydının da bulunduğu Arapça ibarelerden önce eserin tercüme edildiği tarihi içeren Farsça bir beyte ve hemen ardından Vâhidî'nin diğer nüshada yazmış olduğu şiire yer verilir. Tercüme tarihi ile ilgili Yahyâ b. Abdullâh tarafından yazılan ilk tarih H 924/ M 1518'dir. Aynı tercümede Farsça şiirden sonra Arapça olarak yazılan ketebe kaydında bulunan ikinci tarih ise H 969/ M 1561'dir. Bu bağlamda Yahyâ b. Abdullâh tarafından yazılan ilk tarihten hemen sonra Vâhidî'nin şiirine yer verilmesine ve ketebe kaydında yer alan ikinci tarihe bakılırsa bu tercümede yer alan ilk tarihin Vâhidî'ye ait tercümenin tarihi, ikinci tarihinse Yahyâ b. Abdullâh'ın yapmış olduğu tercümeyle ait olduğunu söyleyebiliriz. Ayrıca Vâhidî tarafından yapılan tercümenin Eski Anadolu Türkçesi dil özelliklerini barındırması ve nesih tarzında kaleme alınmasına bakılırsa bu tercümenin H 924/ M 1518 yılında tamamlandığı kanaatini güçlendirmektedir. Bu bağlamda Yahyâ b. Abdullâh *Kısası Seyyid Cüneyd ve Reşide-i Arab*'nin tercümesini yaparken Vâhidî'nin daha önce yapmış olduğu tercümeden veya bu tercümenin kendisine ulaşmadığımız başka bir nüshasından da faydalandığını söyleyebiliriz.

Vâhidî'nin yapmış olduğu tercümenin tamamlandığı tarih H 924/ M 1518 olarak kabul edilirse mütercim olarak aradığımız Vâhidî'nin XV. yüzyılın sonları ile XVI. yüzyılın başlarında yaşayan biri olduğunu ifade edebiliriz. Yaptığımız araştırmalar neticesinde bazı araştırmacılar tarafından *Kısası Seyyid Cüneyd ve Reşide-i Arab Tercümesi*'ni yapan, XVI. yüzyılda yaşayan, asıl adı Abdülvâhid Çelebi olan ve Menâkıb-ı Hâce-i Cihân yazarı olarak tanınan Vâhidî isimli bir zatın yaşadığını görmekteyiz (Karamustafa, 2004; 108-110; Yazar, 2011: 908-910; Türk, 2009: 12-15). Sözü edilen Vâhidî'ye, Kınalı-zâde Hasan Çelebi'nin *Tezkiretü's-suarâ*'sında³, Bursalı Mehmed Tahir'in *Osmanlı Müellifleri*'nde⁴, Mehmet Nâil

³“Vâhidî, Nâmı Abdülvâhid olmagıla mahlas-ı mezbûrı ihtiyâr itmişdür. Merhûm Kara Dâvûd Efendi'nün oğlu Süleymân Çelebi'nün ferzendidir. Gül-berg-i ruhsârı reşk-i gül-i gül-zâr iken rûzgâr-ı zûrgâr-ı evrâk-ı vücûdın bâd-ı helâk ve bevârla târumâr itmişdür. Tarîk-i ilmde dânişmend iken tevbe vü inâbet idüp meşâyih-ı aliyeye-i Zeyniyye'ye irâdet getürdükden sonra âlem-i ukbâya rihlet itmişdür. Bu matla' zâde-i tab'-ı dürebârındandır:

İtdirür handelerin lu'lu'-ı lâlâ seyrin

Gösterür la'l-ı lebün sâgar-ı sahbâ seyrin” (Kutluk, 1989: 1029)

⁴“Vâhidî, Abdülvâhid Çelebi (Kara Dâvûd-zâde-İstanbulî): Terceme-i hâli ulemâ faslında mezkûr (Kara Dâvûd Efendi) nin torunudur. Tarîk-i ilmî de epeyce kat'-ı merâtib etdikden sonra tarîkat-ı

Tumân'ın *Tuhfe-i Nâilî*'sinde⁵, Şemseddin Sami'nin *Kâmûsu'l-Alâm*'ında⁶ ve Mehmed Süreyyâ'nın *Sicill-i Osmânî yâhûd Tezkire-i Meşâhîr-i Osmâniyye*⁷ adlı eserinde de rastlamaktayız.

Tezkire ve dipnotta belirtilen diğer kaynak eserlerdeki bilgilere göre Vâhidî, Bursalı olup Osmanlı döneminin ünlü âlimlerinden biri olan Kara Dâvûd'un torunudur. Kanûnî devrinin önemli şairlerinden biri olarak tezkirelerde yerini alır. Bursalı Mehmed Tahir'in *Osmanlı Müellifleri* adlı eserinde ona ait Hekimoğlu Ali Paşa Kütüphanesi'nde *Sa'âdetnâme* adlı mensur ahlakî, tasavvufî bir eserden ve *Şifâü's-Sadr* adlı diğer bir eserden söz edilir. Ayrıca Kâtip Çelebi'ye ait olan *Keşfü'z-Zunûn* adlı eserde Vâhidî er-Rûmî'ye isnat edilen *Tecâribü'l-İnsân*⁸ adlı eser yine çalışma konumuz olan Vâhidî'nin eseri olarak gösterilir. Bununla birlikte Vâhidî'ye ait olduğu ileri sürülen *Cinânü'l Cenân* adlı eserin XVI. yüzyılda yaşayan başka Vâhidî'ye ait olabileceği hakkında birtakım şüpheler vardır (Karamustafa, 2004: 108-110; Yazıcı Ersoy, 2011: 165-186; Yılmaz, 2009: 1-7). *Gülistân* ve *Dürc-i Lügat* Vâhidî'ye ait olduğu söylenen diğer eserlerdir. *Tuhfe-i Nâilî*'ye göre Vâhidî Abdulvâhid Çelebi'nin vefât tarihi ise H 975/ M 1563'tür.

XV. yüzyılın sonları ile XVI. yüzyılın başlarında yaşamış iki Vâhidî'den daha söz edebiliriz. Bunlardan biri Latîfî'nin *Tezkiretü's-Şu'arâ*'sında (Canım, 2000: 554), Gelibolulu Ali'nin *Künhü'l-Ahbâr*'ında (İsen, 1994: 283) ve *Tuhfe-i Nâilî*'de (Kurnaz, Tatçı, 2001: 1135) geçen Hayâlî'nin muassırlarından ve Kanûnî Sultân Süleymân devri şairlerinden olan, Dîvân-ı hümayûn kâtibi aynı zamanda iyi derecede bir şair olan Gelibolulu Vâhidî'dir. *Künhü'l-Ahbâr*'da (İsen, 1994: 283) mükemmel bir dîvânından söz edilse de diğer tezkirelerde bundan söz edilmemiştir. Diğer Vâhidî ise Latîfî'nin *Tezkiretü's-Şu'arâ*'sında (Canım, 2000: 560-561) ve Mehmet Nâil Tumân'ın *Tuhfe-i Nâilî*'sinde (Kurnaz, Tatçı, 2001: 143, 1158-1159) ve Kâf-zâde Fâizî'nin *Zübdetü'l-Eş'âr* (Kayabaşı, 1997: 589) adlı eserinde yer almaktadır. Asıl adı Kazasker Hacı Hasan-zâde Muhyiddin Mehmed Câmi' Efendi b. Mustafa Efendi b. Kazasker Hacı Hasan Efendi'dir. Balıkesirli olup Sultân Bâyezîd döneminde kazasker olmuştur. Söz konusu Vâhidî, H 796/ M

(Zeyniyye) ye sâlik olarak ihtiyâr-ı uzlet eyledi. Sultân Süleymân-ı Kânûnî devri şu'arâsının mütemeyyizlerindedir. (Hekîm oğlu Ali Paşa) Kütüphanesinde (Sa'âdetnâme) isminde mensur, ahlakî ve tasavvufî bir eseriyle (Şifâ'ü's-Sadr) nâmında diğer bir eseri vardır." (Tatçı, Kurnaz, 2009: 475)

⁵ “**Vâhidî**, Kara Dâvûd Efendi-zâde Şeyh Abdulvâhid Çelebi bin Süleymân Çelebi bin Kara Dâvûd Efendi bin Kemâl Efendi. Bursalı, vefâtı H 975/ m. 1563, Burusa'da ceddî Davûd Efendi mescidi hazîresinde medfûndur.

İtdirür handelerin lu'lu'-ı lâlâ seyrin

Gösterür la'l-ı lebün sâgar-ı sahbâ seyrin" (Kurnaz, Tatçı, 2001: 1135)

⁶ “**Vâhidî**, Osmanlı şu'arâsından iki kişinin mahlası olup birincisi (Abdulvâhid Efendi) Kara Dâvûd-zâde Süleymân Çelebi'nin oğludur. İbtidâ-yı tarîk-i ilmiyyeye mensûb iken, ba'de tarîkate sülûka, küşe-i zühd ü kanaata çekilmişti. Onuncu karn hicri şu'arâsındandır. Şu matla' onundur:

İtdirür handelerin lu'lu'-ı lâlâ seyrin

Gösterür la'l-ı lebün sâgar-ı sahbâ seyrin" (Sami, 1996: 652)

⁷ “**Vâhidî**, Abdulvâhid Çelebi (Kara Dâvûd-zâde) Süleymân Çelebi'nin oğludur. Sultân Süleymân asrı şu'arâsındandır.” (Hülâgü, Ekincikli, Savaş, 1998: 196)

⁸ Keşfü'z-Zunûn'da Vâhidî er-Rûmî'ye isnat edilen bu eserin yazım tarihi verilmediği için eserin Anadolu'da yaşamış hangi Vâhidî'ye ait olduğu hakkında net bir bilgiye ulaşılamamıştır. Ayrıntılı bilgi için bk. (Balçı, 2015: 314).

1394'te doğmuş ve H 911/ M 1505 yılında vefât etmiştir⁹. *Keşfü'z-Zunûn*'da *Dîvân-ı Vâhidî* (Balci, 2015: 671) adında bir eserinden bahsedilmiştir.

Görüldüğü üzere XV. yüzyılın sonları ile XVI. yüzyılın başlarında yaşamış üç Vâhidî'den söz etmek mümkündür. Balıkesirli Vâhidî'nin H 911/ M 1505 yılında vefâtı nedeniyle *Kısası Seyyid Cüneyd ve Reşide-i Arab*'ın tercümesini (H 924/ M 1518) yapması mümkün değildir. Ancak geriye kalan Bursalı ve Gelibolulu Vâhidîlerden birinin üzerinde çalıştığımız tercümeyle kaleme alması muhtemeldir. Ancak bu edîb şahsiyetlerin tercümede sıklıkla yer alan yazım hatalarına ve birtakım şiirlerde bulunan vezin, kafiye kusurlarına düşmeyeceğini söyleyebiliriz. Bu yüzden *Kısası Seyyid Cüneyd ve Reşide-i Arab*'ın müterciminin hangi Vâhidî olduğu hakkında temkinli davranmak gerekir.

3.2. Yahyâ b. Abdullâh El-Çerkesî

XVI. yüzyılda Farsçadan Türkçeye aktarılan *Kısası Seyyid Cüneyd ve Reşide-i Arab*'ın, Süleymaniye Yazma Eserler Kütüphanesi Fatih koleksiyonu Nu: 4354'de yer alan nüshası Yahyâ b. Abdullâh El-Çerkesî tarafından kaleme alınmıştır. Söz konusu mütercimle ilgili bilgiye tercümenin sonunda Arapça olarak yazılan ketebe kaydında ve eserle ilgili düşüncelerini dile getirdiği Farsça şiirde rastlamaktayız. Arapça olarak yazılan ketebe kaydında mütercimnin ismi ve tercümenin tamamlandığı tarih (H 969/ M 1561) yer almaktadır. Bu bilgiye göre XVI. yüzyılda yaşayan Yahyâ b. Abdullâh'ın söz konusu eseri Bâbüssaâde'de görevli olan Yakûb Ağa için yazdığını öğrenmekteyiz¹⁰.

Yapılan araştırmalar neticesinde Yahyâ b. Abdullâh'ın hayatı hakkında herhangi bir bilgiye ulaşılamadı. Ancak Sadık Yazar, *Anadolu Sahası Klâsik Türk Edebiyatında Tercüme ve Şerh Geleneği* adlı çalışmasında Yahyâ b. Abdullâh'ın I. Ahmed devri şârihlerinden olduğunu ve *Kasîde-i Bürde* ve *Münferice* kasîdesinin şerhlerini yaptığını söyler. Yazar, ayrıca *Şerh-i Kasîde-i Bürde*'yi I. Ahmed'e sunduğunu ve *Şerh-i Kasîde-i Münferice*'yi ise H 1009/ M 1600'da tamamladığını ancak hayatı hakkında bilgi bulamadığını dile getirir (Yazar, 2011: 562-563, 593-594).

Söz konusu şârihle *Kısası Seyyid Cüneyd ve Reşide-i Arab*'ın mütercimi olan Yahyâ b. Abdullâh'ın aynı kişi olma ihtimalinin bulunduğunu söyleyebiliriz. I. Ahmed'in genç yaşta 1617 yılında vefât ettiği göz önünde bulundurulursa Yahyâ b. Abdullâh'ın *Şerh-i Kasîde-i Bürde*'yi I. Ahmed'e ömrünün son dönemlerinde sunduğunu düşünebiliriz. Ayrıca Yahyâ b. Abdullâh'ın *Kısası Seyyid Cüneyd ve Reşide-i Arab*'da görülen Farsça ve Arapçaya olan hakimiyeti onun bir şârih olabileceğini de göstermektedir. Ancak bu konuda kesin bir bilgiye ulaşamadık.

⁹ Tuhfe-i Nâilî'de bu şahsa ait üç yerde bilgi yer almaktadır. İlk yerde "Vâhidî veya Câmî" maddesi altında, ikincisi aynı sayfada "Vâhidî" maddesi altında, üçüncüsü ise "Câmî veya Vâhidî" maddesi altında bilgi yer alır. "Vâhidî" maddesi altında yer alan bilgiye göre şahsın vefât tarihi H 965/ M 1568'tir. Ayrıntılı bilgi için bk. (Kurnaz, Tatcı, 2001: 143, 1158-1159).

¹⁰ "Ketebe hazâ'l-kitâbi't-Türkî Yahyâ bin 'Abdu'llâh el-Çerkesî ilâ hizmeti ağa Bâbü's-sa' âdeti'l-ebediyyi el-müsemma Ya' küb Ağa el-muhibb li'l-fuqarâ ve's-şulehâ raḥimullâhu imrâen da' iye lehu bi'l-hayri ve's-sa' âdeti'l-ebediyyeti ve yaḳûlu bi'l-Fârisî." (İ384^a)

"Ve'l-mercuv mine'n-nâzirîn fi-hazâ'l-kitâb en yed' u'l-kâtibihi kemâ da' va's-şâhibihi. Ḳad vaḳa' a'l-ferâḡ min tahrîri hazâ'l kitâb bi-'avni'llâhi'l-Meliki'l-Vehhâb. Yevmü'l-cum'ati fi-evveli şehri rebî'i'l-evvel. Fi-hicreti'n-nebevî. Sene 969" (İ384^a)

4. Hikâyenin Sebeb-i Te'lifi

Kıssa-i Seyyid Cüneyd ve Reşide-i Arab yapı itibarıyla çift kahramanlı bir aşk hikâyesi olarak görünmektedir. Ancak henüz hikâye bitmeden kısa bir sebeb-i te'lif bölümüne yer verildiği görülür. “Müellif-i kitâb Ebû Hafs eydür” ile başlayan bu bölümde hikâyenin yazılış amacı hakkında okur bilgilendirilmekte ve tekrar hikâyeye kalındığı yerden devam edilmektedir:

“... Mü'ellif-i kitâb Ebû Hafs eydür: Ben Hamza kışşasın ve andan Battal hikâyetin ve cümle 'Arab ve 'Acem mülkinün ser-güzeştin okudum ve nazar itdüm baña pesendide gelmedi. Ammâ bu kışşa be-gâyet pesendide vâkı' oldı ki tâ rüz-ı kıyâmet tarâvetinden her varaķı tâ gül gibi pejmürde olmaya ve bād-ı hazân daķı bu bağuñ gülüne yol bulmaya, didi. Zirâ ki kamu naşihat u hikmet ü hilet ü mekr ü 'aşk u şıdķ u şecâ'at u saķâvetü tevĥid-i Rabbü'l-'âlemîn ve na't-ı Seyyidü'l-mürselin ve menâķıb-ı emirü'l-mü'minîn çün bu kitâbda derc olmışdur. Ğudâ yarlıģasun ol kişi kim bu kışşa-i dil-nüvâzi ve ser-güzeşt-i cân-güdâzi okuya veyâ dinleye andan soñra yazana ve yazdurana bir *Fâtiha* okuyalar. *Fâtiha* Muhammed'e şalavât ve bâķi aşķâb çün âmin yâ Rabbü'l-'âlemîn diye... (Cığa, 2018: 885-886)”

Sebeb-i te'lif bölümünde müellif, Hz. Hamza kıssasını, Battal hikâyelerini, Arap ve Acem mülkünün maceralarını/ hikâyelerini okuduğunu ancak pek beğenmediğini ifade eder. Ancak söz konusu hikâyenin çok beğenildiğini söyleyerek kıyâmet gününe kadar her yaprağının gül yaprağı gibi tazeliğini koruyacağını ve hazan rüzgârının bu bağın gülüne/ hikâyenin yaprağına uğramayacağını dile getirir. Müellif bütün nasihat, hikmet, hile, aşk, hakikat, şecâ'at, cömertlik, tevĥid-i Rabbü'l-âlemîn, Peygamber efendimiz Hz. Muhammed'in na'tı ve emirü'l-mü'minîn'in başından geçen kıssaların bu kitapta bir araya getirildiğini söyler. Sebeb-i te'lif bölümünü bir dua ile bitiren müellif, hikâyeyi okuyan ve dinleyen, yazan ve yazdıran için Allâh'tan mağfîret dileyerek bir Fâtiha okunmasını ister. Hemen ardından bir Farsça şiirle hikâyeye kaldığı yerden devam edilir.

Daha önceki çalışmamızda hikâyenin sebeb-i te'lif bölümü olarak sehven hikâyenin giriş kısmında yer alan Hârûn Reşid'in hastalığı nedeniyle Ebû Hafs-ı Kûfi tarafından hikâyenin rivâyet edildiğini yazmıştık (Cığa, 2016). Ancak metnin okumaları tamamlandıktan sonra bu bilginin doğru olmadığını asıl sebeb-i te'lif kısmının henüz hikâye bitmeden yer aldığını gördük. Hikâyenin giriş kısmında yer alan ve daha önce sebeb-i te'lif olarak düşündüğümüz bölümün ise sadece anlatılacak hikâyenin içeriği ile ilgili okuru bilgilendirme amacı taşıdığını söyleyebiliriz.

5. Nüshaların Tavsifi

Yurt içi ve yurt dışı yazma eser kütüphane ve kataloglarında yapılan taramalar sonucunda *Kıssa-i Seyyid Cüneyd ve Reşide-i Arab* Tercümesi'ne ait iki nüsha tespit edilmiştir. Söz konusu nüshaların künyesi ve tavsifi şöyledir:

5.1. İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi

Eser İsmi : Reşidiye veya Kıssa-i Cüneyd
Mütercim : Vâhidî

Tercüme Tarihi : H 924/ M 1518¹¹
Bulunduğu Yer : İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi, İstanbul
Koleksiyon : İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Koleksiyonu
Varak Sayısı : 388
Satır Sayısı : 21
Yazı Türü : Nesih
Yer Numarası : 92 Barkod NEKTY00172

Baş : Hazā Kitābü Reşidiyye/ Rāviyān-ı aḥbār ve nākīlān-ı āšār böyle rivāyet ü hikāyet eyler ki Hārūnu’r-reşid’e keşret-i fikr-i ḥayālden ve endīşe-i māliden ‘illet-i mālī-ḥulyā ve zaḥmet-i vesvās-ı sevdā zāhir oldı. Ḥükemā vü eṭibbā anuñ mu‘ālecesinde ‘āciz ü fūrū-mānde oldılar.

Son : ...

Vāhidī’nün maḥşad-ı aḳşāsı oldur kışşadan
 Ḥişşe baḥş ide kim oḳursa du‘ādan ve’s-selām
 Gerçi kim işbu kitāb oldı tamām ammā ḳabūl
 Olmazısa bāb-ı devlet-baḥşda olmaz tamām
 Neşrdür ammā olupdur sec‘ ile ārāste
 Cā-be-cā hem cān-fezā nazmıla bulmuşdur niżām

Her ki diler rahmet-i Ḥaḳ çok ḳazana
 Du‘ā ide yazdurana ve yazana”

İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi’nde bulunan ve “*Reşidiye veya Kısası-i Cüneyd*” ismiyle kayıtlı olan bu nüsha 388 varaktan oluşmaktadır. Her sayfanın satır sayısı 21 olan eserin ilk ve son sayfalarında yer alan satır sayısı farklılık gösterir. Ayrıca 90^a/90^b, 91^a/91^b ve 117^a/117^b sayfalarındaki satır sayısı 20 olarak; 107^a’daki sayfanın satır sayısı 22 olarak görülmektedir. Eserin yazı türü genel itibarıyla harekesiz nesih olup çok az sayıda olan kelimelerin okunabilirliği amacıyla metinde hareke kullanıldığı tespit edilmiştir. Metin yazısı genel olarak siyah mürekkeple yazılmıştır. Eserde yer alan bölüm başlıkları, ayet, hadis ve birtakım kalıp ifadeler genellikle kırmızı mürekkeple yazılmıştır. Bu nüshada yer alan bazı şiir ve beyitlerin başında manzum kısma geçildiğini belirtmek için *beyt*, *nazm*, *kit’a*, *şi’r* gibi ibareler; aynı şekilde tekrar mensur kısma geçildiğini belirtmek için *nesr* ibaresi kırmızı mürekkeple yazılmıştır. Eserde yer alan manzumların her bir mısraının başında ve sonunda kırmızı mürekkeple işaretler konulmuştur. Eserin dış kapak kısmında “*Bu kitābun bir nüshası dahı İslāmbol’da Fātih Kütüphānesindedür. Tārīh meḥşasına Dāstān-ı Seyyid Cüneyd diyü yazılıdır.*” ibaresi yer alır. İç kapak kısmında ise çoğu kısmı silinmiş ve mürekkep izi kalmış bir kısım ibareler görülür. Aynı yerde “*Edebiyat Kütüphanesi*” ibaresinin altında “*Reşidiye yāhud Kısası-i Cüneyd*” ibaresi yer alır. 1^b ile 11^b arasında yer alan metin yazısı kırmızı mürekkeple çerçeve içine alınmıştır. Ayrıca eserin 1^b

¹¹Süleymaniye nüshasında yer alan beyte göre “Dān ki bā in tercüme tārīḥ şod/ Erbā’ u ‘işrīn ü tis’ ā-mi’e”

sayfasında metin yazısının baş kısmı dairesel geometrik şekiller ve çeşitli motiflerle süslenmiştir. Bu nüshada herhangi bir mukaddimeye yer verilmemiştir. Eser 1^b'de “*Hazâ Kitâbü Reşîdiye*” başlığı ile başlar. Eserin giriş kısmında hikâyenin anlatımına sebep olan olay anlatıldıktan sonra hikâyenin içeriği ile ilgili bilgi verilir. 2^a'da yer alan “*Âgâz-ı Kıssa-i Seyyid Cüneyd b. Seyyid Münzir*” başlığı ile asıl hikâye anlatılmaya başlanır ve hikâye 383^b'de sona erer. 383^b ve 384^a'da ise eserin Farsçadan Türkçeye tercüme edildiğini belirten mütercime ait Türkçe manzumeye yer verilir. Aynı sayfanın en alt kısmında ise “*Bu kitâb hûş-yâr kâdi'nündür. Tanrı aşkına olsun ismimi sormasunlar ve hayır duâ ile yâd idüp hâtırdan çıkarmasunlar.*” şeklinde bir ibare görülmektedir. 384^b, 385^a, 385^b, 386^a sayfalarında muhtemelen daha sonra başka kişiler tarafından yazılmış ve bir kısmının üzeri çizilmiş ibareler yer alır.

5.2. Süleymaniye Yazma Eserler Kütüphanesi

Eser İsmi	: Kıssa-i Seyyid Cüneyd ve Reşîde-i Arab ve Sergüzeşt-i İşân
Mütercim	: Yahyâ b. Abdullah el-Çerkesî
Tercüme Tarihi	: H 969/ M 1561
Bulunduğu Yer	: Süleymaniye Yazma Eserler Kütüphanesi, İstanbul
Koleksiyon	: Fatih Koleksiyonu
Varak Sayısı	: 339
Satır Sayısı	: 15
Yazı Türü	: Nesih
Yer Numarası	: 4354
Baş	: Kıssa-i Seyyid Cüneyd ü Reşîde-i Arab ve Ser-Güzeşt-i İşân/ Râviyân-ı aḥbâr ve nâkilân-ı âşâr böyle rivâyet ü hikâyet eyler ki Hârûnu'r-reşîd'e keşret-i fikr-i ḥayâlden ve endîşe-i mâlden illet-i mâli-ḥulyâ ve zaḥmet-i vesvâs-ı sevda zâhir oldı. Ḥükemâ vü eṭibbâ anuñ mu'âlecesinde âciz ü fûrûmânde oldılar.
Son	: ... Ve'l-mercuv mine'n-nâzirîn fi-hazâ'l-kitâb en yed'u'l-kâtibihi kemâ da'va's-şâhibihi. Qad vaqa'a'l-ferâg min taḥrîri hazâ'l kitâb bi'avni'llâhi'l-Meliki'l-Vehhâb. Yevmü'l-cum'ati fi-evveli şehr rebî'i'l-evvel. Fî-hicreti'n-nebevî. Sene 969.

Süleymaniye Yazma Eserler Kütüphanesi, Fatih Koleksiyonu'nda bulunan ve “*Kıssa-i Seyyid Cüneyd ve Reşîde-i Arab ve Sergüzeşt-i İşân*” ismiyle kayıtlı olan bu nüsha 339 varaktan oluşmaktadır. Genellikle satır sayısı 15 olan eserin ilk ve son sayfalarında bulunan satır sayılarında farklılık görülür. Kütüphane kaydında belirtildiği gibi eserin yazı türü harekesiz nesihdir. Ancak kelimelerin okunabilirliği amacıyla metinde çok az sayıda harekenin kullanıldığı da tespit edilmiştir. Eser siyah mürekkeple yazılmış olup bölüm başlıkları, ayet, hadis ve bazı kalıp ifadeler genellikle kırmızı mürekkeple yazılmıştır. Ayrıca eserde yer alan bazı şiir ve beyitlerin başında manzum kısma geçildiğini belirtmek için *beyt*, *nazm*, *kit'a*, *şi'r* gibi ibareler; aynı şekilde tekrar mensur kısma geçildiğini belirtmek için *nesr* ibaresi kırmızı mürekkeple yazılmıştır. Eserde yer alan manzumelerin her bir mısraının başında ve sonunda kırmızı mürekkeple işaretler konulmuştur. Eserin iç

kapak kısmında iki mühür ve mührün hemen altında bir ibare yer almaktadır. Eser 1b'de “*Kıssa-i Seyyid Cüneyd ve Reşîde-i Arab ve Sergüzeşt-i İşân*” başlığı ile başlar. Eserin giriş kısmında hikâyenin anlatımına sebep olan olay anlatıldıktan sonra hikâyenin içeriği ile ilgili bilgi verilmiştir. 2b'de yer alan “*Âgâz-ı Kıssa-i Seyyid Cüneyd b. Seyyid Üseyd b. Münzir rahimehumu'llâh*” başlığı ile asıl hikâye anlatılmaya başlar ve hikâye 337^a'da sona erer. Aynı sayfada tercümenin 924/1518 tarihinde tamamlandığını belirten Farsça bir beyit yer alır¹². Beytin hemen altında ise “*Ez-berâ-yı fazilet-i kitâb*” ve kırmızı mürekkeple “*kit'a*” ibareleri bulunur. 337^b'de İstanbul nüshasındaki mütercime ait manzumeye ve 338^a da ise bu tercüme yazan Yahya b. Abdullâh el-Çerkesî'nin adının bulunduğu Arapça bir ibareye¹³ ve yine aynı kişinin yazdığı Farsça bir manzumeye yer verilir. Farsça manzumeden sonra ise mütercimin ketebe kaydına yer verilmiştir.¹⁴

Sonuç

Müellifi ve mütercimleri hakkında çeşitli tereddütlerin yer aldığı bu eser, esasen Seyyid Cüneyd ile Reşîde-i Arab'ın arasındaki aşkı, birbirlerine kavuşmak için yaşadıkları zorlu mücadeleyi ve onları bulmaya çalışan şahısların macerasını içermektedir. Hikâyede, bu maceranın anlatımı sırasında İslamiyet'in yayılması için cin, şeytan, peri gibi olağanüstü varlıklar ve kâfirler karşısında harcanan çaba da dikkatlerden kaçmaz. Nasihat, hikmet, şecâat, cömertlik, ahde vefâ, muhabbet, dostluk, sadakat, yardımlaşma; yalan, hırsızlık, hîle, riyâ, zulüm gibi olumlu ve olumsuz ahlâkî konulara yer verilen hikâyede, sosyal hayata da değinilir. Hikâyenin bu yönüyle hem ahlâkî değerlerin öğretimi açısından hem de dönemin sosyal hayatına ışık tutması bakımından önemli bir rol üstlendiği söylenebilir.

Hikâyede, olağanüstü varlık, mekân ve olaylar yanı sıra tarihî ve dînî şahıs, mekân ve olaylar birlikte aynı kurguya dahil edilmiştir. Ayrıca Şâh-nâme-i Firdevsî, kıssa-ı Kırân-ı Habeşî, Semek-nâme, Muhammed Hanîfî gibi hikâyelerin isimleri yer alırken kıssa-ı Hamza, kıssa-ı Ebû Müslim, Anter-nâme gibi hikâyelere de değinilmiştir. Bu hikâyelerin yanı sıra Fars ve Yunan mitolojilerinde yer alan Rüstem-i Zâl, Sührâb, İsfendiyâr, Rüyînten, Ferîdün, Cemşîd, İskender-i Zülkarneyn, Efrâsiyâb, Herakl gibi kahramanlar da bazen isim bazen de kurguya dahil olacak şekilde *Kıssa-i Seyyid Cüneyd ve Reşîde-i Arab*'da yer almıştır.

Müellif anlatıma güç katmak ve biraz hareket, canlılık kazandırmak için, kimi zaman atasözü, deyim, manzume veya ayetlere başvurur. Hikâyede kullanılan atasözü ve deyimler genellikle Türkçedir. Ancak çok az da olsa hikâyede Arapça, Farsça atasözü ve deyimlere rastlanır. Her üç dilden seçilen atasözleri ve deyimler, hikâyedeki olayların bağlamına göre kullanılmaktadır. Eski Anadolu Türkçesinin dil hususiyetlerini içerisinde barındıran bu eser, dönemine göre sade bir dille yazılmıştır. Hikâye, arkaik kelimelerin yanı sıra Arapça ve Farsça kelime hazinesi bakımından da oldukça zengindir. Özellikle Arapça ve Farsça kelimelere Türkçe ekler getirilerek bu kelimelerin Türkçe kelime yapısına benzetilmeye çalışıldığı görülür. Hikâyede devrik yapılı cümlelere rastlanmakla beraber genellikle düz,

¹² “Dān ki bā in tercüme târiḥ şod / Erba' u 'işrîn ü tis' a-mi' e

¹³ “Ketebe hazā'l-kitābi't-Türkî Yahyâ bin 'Abdu'llâh el-Çerkesî ilâ ḥizmeti ağa Bâbü's-sa' âdeti'l-ebediyyi el-müsemmâ Ya' kûb Ağa el-muḥibb li'l-fuḳarâ ve's-şulehâ raḥimullâhu imrâen da' iye lehu bi'l-hayri ve's-sa' âdeti'l-ebediyyeti ve yaḳûlu bi'l-Fârisî.”

¹⁴ “Ve'l-mercuv mine'n-nâzirîn fi-hazā'l-kitâb en yed'u'l-kâtibihî kemâ da' va's-şâhibihî. Ḳad vaḳa'a'l-ferâğ min taḥrîri hazā'l-kitâb bi-'avni'llâhi'l-Meliki'l-Vehhâb. Yevmü'l-cum'ati fi-evveli şehri rebî'i'l-evvel. Fi-hicreti'n-nebevî. Sene 969”

kurallı cümlelere yer verilir. Bağlaçların ve filimsilerin ardı sıra devam ettiği cümleler, diğer cümlelere göre daha uzun bir yapıya bürünür.

Kıssa-i Seyyid Cüneyd ve Reşide-i Arab, asırlardır anlatılagelen diğer hikâyeler gibi kültür mirasımızın önemli bir parçası olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu kültürel mirasımızdan daha fazla faydalanıp edebî dilimizi daha da geliştirmek ve kültürel tecrübelerimizi sonraki nesillere aktarmak adına yapılan bu tarz çalışmaların önemi inkâr edilemez. Asırlar öncesinden günümüze kadar gelen bu edebî eserlerin, gerek dil ve üslûp bakımından gerek içerik yönünden detaylı bir şekilde incelenmesinin ardından bu edebî eserlerin bir bölümünün veya tamamının görsel ve işitsel olarak da halkın beğenisine sunulabileceğini söyleyebiliriz. Bu edebî eserleri, günümüz teknolojisinden faydalanarak daha kalıcı hale getirebilir ve geniş halk kitlelerine rahatlıkla ulaştırabiliriz.

Kaynakça

- Arslan, M. U. (2015). *Türk Edebiyatı'nda Temîmü'd-Dârî Hikâyeleri (İnceleme-Metin)*. (Yayınlanmamış Doktora Tezi). Diyarbakır: Dicle Üniversitesi SBE.
- Balcı, R. (2015). *Kâtip Çelebi Keşfü'z-Zunûn An Esâmi'l-Kütübi ve'l-Funûn*. İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- Boratav, P. N. (2002). *Halk Hikâyeleri ve Halk Hikâyeciliği*. İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları Yayınları.
- Canım, R. (2000). *Latîfî Tezkiretü's-Şu'arâ ve Tabsıratü'n-Nuzamâ (İnceleme-Metin)*. Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları.
- Çiğâ, Ö. (2016). "Vâhidî'nin Kıssa-i Seyyid Cüneyd ve Reşide-i Arab ve Sergüzeşt-i İştân Tercümesi Üzerine". *Dicle Üniversitesi SBE Dergisi (DÜSBED)*, ISSN: 1308-6219 Nisan Yıl: 8 Sayı: 16 s. 442-450, Türkiye.
- Çiğâ, Ö. (2018). *Kıssa-i Seyyid Cüneyd ve Reşide-i Arab Tercümesi (İnceleme-Metin)*. (Yayınlanmamış Doktora Tezi). Adıyaman: Adıyaman Üniversitesi SBE.
- Çaldak, S. (2010). *Nergisî ve Nihâlistân'ı*. İstanbul: Kesit Yayınları.
- Çaldak, S. (2006). "Eski Türk Edebiyatında Nesir". *Eğitim Dergisi*, s.74-90.
- Erul, B. (2011). "Tedlîs". *TDV İslam Ansiklopedisi*, (XL, 262-264) İstanbul: TDV Yayınları.
- Hülâgü O. Mustafa Ekincikli, Hamdi Savaş (1998). *Mehmed Süreyyâ, Sicill-i Osmânî yahud Tezkire-i Meşâhîr-i Osmâniyye*. C 4/2 İstanbul: Sebil Yayınevi.
- İsen, M. (1994). *Kühû'l- Ahbâr'ın Tezkire Kısmı*. Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Yayını.
- Karabey T., Bülent Şığva, Yusuf Babür (2015). *Hâce-i Cihân ve Netice-i Cân (İnceleme-Tenkitli Metin)*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Karamustafa, A. T. (2004). "Menâkıb-ı Hoca-i Cihân". *TDV İslam Ansiklopedisi*, (XXIX, 108-110). Ankara: TDV Yayınları.
- Karamustafa, A. T. (1993). *Vâhidî's Menâkıb-ı Hâce-i Cihân ve Netice-i Cân (Tenkidli metin, Tahlil, Tıpkıbasım)*. USA: Harvard Üniversitesi.
- Kavruk, H. (1998). *Eski Türk Edebiyatında Mensur Hikâyeler*. İstanbul: Milli Eğitim Basımevi.

- Kayabaşı, B. (1997). Kâf-zâde Fâizî'nin Zübdetü'l-Eş'âr'ı. (Yayınlanmamış Doktora Tezi). Malatya: İnönü Üniversitesi SBE.
- Köse, S. (1997). "Hafs b. Gıyâs" TDV İslam Ansiklopedisi, (XV, 118). İstanbul: TDV Yayınları.
- Kurnaz C. ve Mustafa Tatçı (2001). Mehmet Nâil Tumân Tuhfe-i Nâilî Divân Şâirlerinin Muhtasar Biyografileri. Ankara: Bizim Büro Yayınları.
- Kutluk, İ. (2014). Kınalı-zâde Hasan Çelebi Tezkiretü's-Şuarâ. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Levend, A. S. (1967). "Divan Edebiyatında Hikâyeler". TDAY Belleten. s. 71-117.
- Mazıoğlu, H. (2009). "Divan Edebiyatında Hikâye" Eski Türk Edebiyatı Makaleleri, s. 747-768, Ankara: TDK Yayınları.
- Selçuk, B. (2017). "Osmanlı Nesir Geleneğinde Çeviri Anlayışı: Ahlâku's-Saltana Çevirileri Örneği". Klâsik Edebiyatımızın Dili (Bildirileri) Nazım ve Nesir / Editör: Mustafa İsen, Atatürk Kültür Merkezi Yayını: 482, Bilimsel Toplantılar: 61, Ankara, s. 339-362.
- Tatçı, M. ve Cemal Kurnaz (2009). Bursalı Mehmed Tâhir Osmanlı Müellifleri. Ankara: Bizim Büro Basımevi.
- Tanyıldız, A. (2007). "Sürelî Yayınlar Bağlamında Bazı Çeviri Yazı Sorunları". Turkish Studies/ Türkoloji Araştırmaları, Volume 2/3 Summer, s. 526-534.
- Tuğluk, İ. H. (2008). "XVII.Yüzyıla Ait Harekeli İki Metinde Bazı İmlâ Özellikleri". Turkish Studies International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic Volume 3/6 s. 612-630.
- Tulum, M. (2014). Tazarru'-nâme Yakarışlar Kitabı (İnceleme, Metin, Tıpkıbasım). İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı Yayınları.
- Türk, A. (2009). Vâhidî'nin Kitâb-ı Hâce-i Cihân ve Netîce-i Cân Adlı Eseri (İnceleme-Metin). (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Erzurum: Atatürk Üniversitesi SBE.
- Ünlü, O. (2008). Cinânî'nin Bedâiyü'l-Âsâr'ı –İnceleme ve Metin- (Yayınlanmamış Doktora Tezi). İzmir: Ege Üniversitesi SBE.
- Ünver, İ. (1993). "Çevriyazıda Yazım Birliği Üzerine Öneriler". Türkoloji Dergisi, C XI, S 1, s.51-89.
- Yazar, S. (2011). Anadolu Sahası Klâsik Türk Edebiyatında Tercüme ve Şerh Geleneği. (Yayınlanmamış Doktora Tezi). İstanbul: İstanbul Üniversitesi SBE.
- Yazıcı Ersoy, H. (2011). "Vahidi'nin Cinanü'l-Cenân Adlı Eserinde İmla ve Dil Özellikleri". Gazi Türkiyat, Türklük Bilimi Araştırmaları Dergisi, C 9, s.165-186.
- Yılmaz, H. (2009). Vâhidî'nin Cinânü'l-Cenân'ı (İnceleme-Metin). (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Manisa: Celal Bayar Üniversitesi SBE.
- Yücel, A. (2009). "Sika" TDV İslam Ansiklopedisi TDV Yayınları, İstanbul, C 37, s.175-176.